

Fig. 1. Kirken i landskabet set fra sydøst. Foto Anders C. Christensen 2016. – *The church in the landscape, seen from the south east.*

NAVR KIRKE

HJERM HERRED

Kirken i Navr (*»nakær«*)¹ er o. 1350 i Ribe Oldemoder takseret til 4 skilling sølv, hvilket svarede til herredets middelansættelse.² Som det fremgår af to gavebreve fra 1347 og 1360, ejede biskop Peder Thuresen af Ribe desuden en ejendom i sognet (*»Naker/Nakær«*), som han solgte til Ribe Bispestol til gengæld for afholdelse af sjælemesser i domkirken, både for ham selv og for hans efterfølgere i embedet.³ Blandt kirkens ejendomme er 1466 nævnt en mark i Gåsager og 1483 to gårde; heraf lå den ene vistnok i Alstrup i sognet, mens den anden havde hørt til kirken i mindst 40 år; fra sidstnævnte år er bevaret et lovhævd på kirkens gods (det ovennævnte eller andet(?)).⁴ 1524–26 bidrog kirken med 15 mark til landehjælpen (jf. s. 2353 og 2447).⁵

Efter reformationen, i 1567, forlenedes Christen Juel til Udstrup afgiftsfrit med Kronens andel af tienden i Navr og Bur samt med rettigheder til alt kirkegods, øde eller bebygget, i Ulfborg Hrd.⁶ 1710 (skøde 1720) solgtes kirken med kaldsret ved auktion til Niels Ib-

sen til Tvis Kloster.⁷ Allerede 1723 afhændede han dog kirken til Niels de Linde til Kærgårdsholm, der straks efter, 1724, videresolgte den til Jens Jermiin til Ausumgård.⁸ Herefter tilhørte den slægten Jermiin på denne herregård (fra 1777 med status af stamhus). Kirken overgik til *selveje* i 1912.⁹

Anneks- og præsteforhold m.v. Sognet har – i hvert fald siden 1578¹⁰ – været forenet med Sir (s. 2447).¹¹ 1634 omtaltes dobbeltsognet dog som ganske ringe, hvorfor kongen havde forbedret det med tillæg af jorder under Lundenæs Len.¹²

Montfund. I forbindelse med kirkens istandsættelse 1984–85 fandtes i korets gulv otte mønter samt enkelte andre genstande (jf. s. 2414).¹³ De ældste mønter daterer sig til Erik Menveds og Christoffer II's tid, dvs. 1286–1332, mens hovedparten er fra 1400-tallet, herunder en hulpenning fra Mecklenburg. Desuden fremkom en fireskilling fra Christian IV's tid og en 25-øre, slået 1874 under Christian IX.¹⁴

Fig. 2. Luftfotografi af kirken set fra sydøst. Foto Sylvest Jensen 1948. KglBibl. – *Aerial photograph of the church seen from the south east.*

Kirken ligger omtrent midt i sognet, ca. en km nord for landsbyen på en østvendt skrænt, hvorfra Storåens flade hedeslette beskues. Vandløbet, der

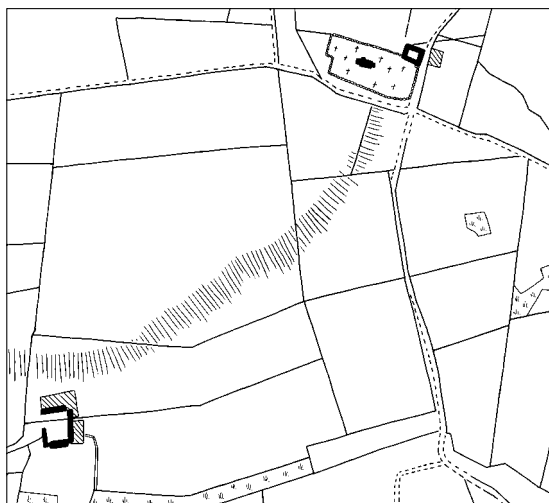

Fig. 3. Matrikelkort 1:10.000. Målt 1817 af Chr. Erichsen. Tegnet af Freerk Oldenburger 2016. – *Cadastral map.*

markerer sognets sydgrænse, danner overgang til Ulfborg Herred, og parallelt med åen løber gennem sognet endvidere jernbanen Ringkøbing-Vemb-Holstebro og landevejen Vemb-Holstebro.

Kirkegårdens hegn og indgange. Kirkegården har i al væsentlighed formentlig bevaret de oprindelige grænser, der i øvrigt kan følges fra de tidligste matrikelkort (jf. fig. 3). En planering af kirkegården blev foretaget 1890, mens en 'gang omkring på hele kirkegården' blev anlagt tre år senere.¹⁵ 1934 foretoges atter en gennemgribende regulering.¹⁶ Her blev den græsklædte skrænt erstattet af en grusbelagt terrasseopbygning, hvortil langs kirkens facader blev opført lave, stensatte (†)støttemure (jf. fig. 2). De omfattende afgravninger accelererede problemerne med korets statik (jf. s. 2404) og har desuden givet skrænten en stejlere hældning (jf. fig. 17). 1984 blev en del af det oprindelige græsdække genetableret omkring kirken, idet de ovf. nævnte støttemure blev tildækket og en regnvandsafledning anlagt. 1964 erhvervede kirken en vest for indgangen liggende udstyk-

Fig. 4. Luftfotografi af kirken set fra nordvest. Foto Lis Helles Olesen 2010. – *Aerial photograph of the church seen from the north west.*

ning, hvorpå anlagdes parkeringsplads, og hvor senere kirkehuset blev opført (jf. ndf.).¹⁷ *Hegnet* udgøres af stendiger, der indvendig suppleres af en bøgehæk, mod syd dog dels af bøge- og taks-hæk. De tidligste reparationer af diget kendes fra 1654,¹⁸ og siden er udført adskillige udbedringer; 1957 blev der anlagt beplantning på diget.¹⁶ De to *indgange*, køreporten i vest samt fodgængerlågen i østdiget, lukkes begge af jerntremmelåger. 1857 blev 'samtlige' kirkegårdslåger fornyet.¹⁹ †*Indgange*. 1657 opførte to tømrere fra Holstebro en 'port og stette' af træ, hvortil anvendtes egetømmer samt stål til hængsler, søm og stabler.¹⁸ Det fremgår ikke, hvor indgangene var placeret, men muligvis er de identiske med de indgange i nord og syd, der 1674 blev repareret med egetømmer.¹⁸ Den sydlige indgang, der nu er væk, blev siden sløjfet, men genetableredes 1960 i forbindelse med en omsætning af diget.¹⁶

Bygninger ved kirkegården. Det vest for kirken beliggende *kirkehus* for Navr og Sir kirker er opført 2011 (Møller Nielsens Tegnestue, Struer).

Bygningen består af to parallelforskudte længer, der forbindes via en foyer med glasfacader. Materialet er pudsede betonblokke med teglhængt sadeltag. Kirkehuset rummer bl.a. en konfirmandstue, graverkontor, værksted og garager.

†*Bygninger på kirkegården*. Et 'udhus', vel et †*redskabshus*, placeret ved kirkegårdens vestindgang omtaltes 1950.¹⁶ Redskabshuset blev sløjfet 1970 og erstattet af et ligkapel med toilet og graverfaciliteter (Møller Nielsens Tegnestue, Struer). 1983 ønskedes bygningen ombygget, men blev nedrevet ved kirkehusets opførelse 2012.¹⁶

Kirkegårdens †*beplantning* bestod 1791 af græs, hvis vedligeholdelse var pålagt degnen.²⁰ Foråret 1893 blev omkring kirkegården langs digets inderside plantet en række graner.¹⁵ 1928 lagdes grus på gangen fra østre indgang og til kirken. Kirkegården var 1948 omkranset af en tæt bevoksning af løvfældende træer (jf. fig. 2). 1994 ønskedes en række elmetræer ved det vestre dige fældet som følge af elmesygen, hvilket skete 2000.¹⁶

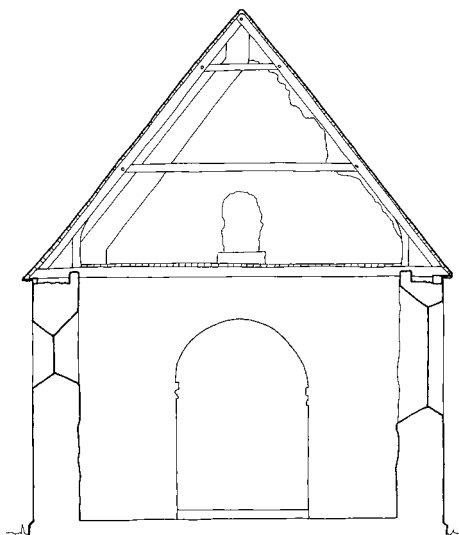

Fig. 5. Tværsnit af skibet set mod øst. 1:150. Målt og tegnet af Anders C. Christensen 2016. – *Cross-section through nave looking east.*

BYGNING

Kirken består af romansk kor og skib, hvortil o. 1460-70 blev føjet et våbenhus ud for skibets norddør. Omtr. ved samme tid opførtes korhvelvet samt tårnet i vest. Orienteringen har en mindre afvigelse mod syd.

Den romanske kirkes *grundplan*, der er bevaret i fuld udstrækning, er afsat med rette vinkler og med kvadratet som udlægningsprincip; således er koret udlagt over et, skibet over to kvadrater.

Materiale og teknik. Kvaderstenskirken er opført af veltildannede granitkvadre, oplagt i regelmæssige, lige gennemløbende skifter. Disse er mod sædvane dog ikke aftagende i højden opetter, men antager varierende højder. Kirkens fundament er forholdsvis svagt, idet korets mure understøttes af sandblandet muld og en mængde håndstore sten, hvorover enkelte, større sten (jf. s. 2413).²¹ Den mangelfulde fundering har medført kontinuerlige sætningsskader, hvis forsøg på udbedringer aflæses i de tidligst bevarede regnskaber, og som først med den gennemgribende renovering 1984-85 blev stabiliseret (jf. s. 2413). Murene udgår fra en *skråkantsokkel*, der som følge af terrænhævninger nu er skjult under skibets nordvesthjørne. Korets og skibets 12 skifter høje mure har samme højde, og de to bygningsdele er i forbandt, om end store dele senere er omsat (jf. ndf.). Over våbenhusets loft, hvor en rest af skibets uomsatte murværk er synligt, er de oprindelige knasfuger bevaret. Murværket, hvis fugning består af en grovkornet kalkmørtel, er dækket af adskillige ældre kalklag (fig. 47-48, jf. s. 2416), der i en længere periode har forsegle murværket og dermed ydet beskyttelse. I modsætning hertil har det meste af bygningens øvrige kvaderbeklædning været omsat flere gange (hele sydsiden af kirken således 1887, korets østgavl 1984)¹⁶ og står derfor med brede fuger. En undtagelse herfra er tilsyneladende kvadrene på korets nordside, der 1984 skønnedes

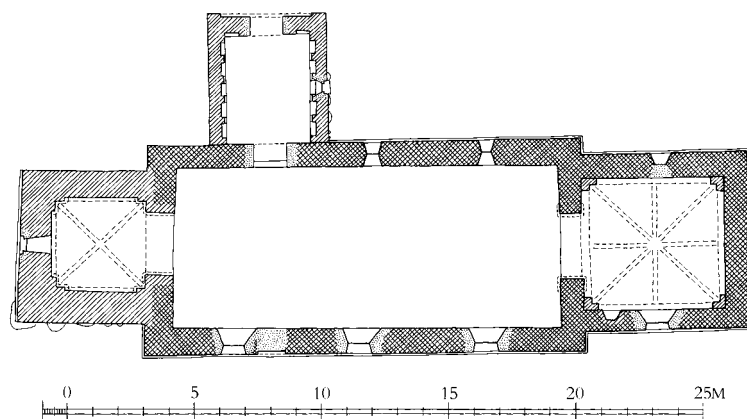

Fig. 6. Plan. 1:300. Målt af A. Havsteen-Mikkelsen 1983, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2016. – *Plan.*

Fig. 7. Ydre set fra sydøst. Foto Anders C. Christensen 2016. – *Exterior seen from the south east.*

uberørt, idet en mindre undersøgelse af murkerne omkring det blændede vindue blev foretaget (jf. s. 2413). Her indeholdt kernen håndstore sten i en kalkmørtel, hvilket stemmer overens med forholdene i den i nyere tid blottede murkerne ved gennembrydningen mellem våbenhusets og skibets loft. Her kan tillige konstateres enkelte kvaderafslag og småsten.²²

Døre og vinduer. Af de to romanske døre i skibets vestende er kun den $\uparrow$ søndre bevaret i sin oprindelige form og kun i det ydre; her er åbningen reduceret til en 10 cm dyb niche, der måler 225×111 cm (fig. 9). Tidspunktet for blændingen, der er pudset op i mørtel, er uvis. $\uparrow$ Døren er opbygget af hjørnehugne karmsten, der hviler på skibets skråkantsokkel og herover en rektangulær monolitoverligger. Dermed svarer formen til adskillige af egnens kirkedøre (jf. f.eks. Måbjerg, Handbjerg og Hjerm, s. 1735, 1945, 2004). Norddøren, der forbinder våbenhus og skib, har som følge af en senere udvidelse fladbuet overdækning. Oprindelige, rundbuede vinduer er endnu bevaret i kirkens

nordside, heraf et i koret og to i skibet, der alle var tilmurede 1879.²³ Givetvis har koret også haft et $\uparrow$ ostvindue, der helt er forsvundet ved senere om-sætninger før 1879.²³ Korets nordvindue er blændet i flugt med bagmuren og står nu som udvendig niche, der måler 137×90 cm, lysningen 80×40. Det er opbygget af en monolitsålbænk og ditto-overligger, der som nævnt har rundbuet form mod åbningen, men ellers er retkantet; stenen er en anelse højere end det tilstødende skifte.²⁴ Sålbænkene på skibets vinduer samt overliggeren på det østlige vindue er derimod sammensatte, mens den vestre vinduesoverligger er hjørnefalset. De smigede åbninger måler i det ydre (fra øst) hhv. 128×75 og 134×75 cm, mens de tilsvarende mål i det indre er 142×70 og 138×70 cm; vinduernes lysninger er 75×30 cm brede.

Indre. I kirkens indre dækkes skibet af fladt bjælkeloft, hvis formodede, oprindelige $\uparrow$ egetømmer allerede 1862 var udskiftet med fyrrebjelker, og hvis brædder blev udskiftet senest 1905.¹⁶ Granittrinene mellem våbenhus og skib og skib og

Fig. 8. Skibets nordmur. Foto Anders C. Christensen 2015. – *North wall of nave.*

tårnrum er fra 1984. Koret dækkes af et senmiddelalderligt hvælv (s. 2408). Skibets loft er formentlig hævet, muligvis allerede i middelalderen, idet bjælkerne hviler i en ca. 40 cm høj murkro-neombygning af røde tegl i munkestensformat.²⁵ Ombygningens glatte karakter står i kontrast til de irregulære, romanske bagmure af rå kamp, der er pudsede og hvidtede. Den kvadersatte *korbue* blev senest renoveret 1984, hvor en cementfugning blev erstattet af de nuværende skarprykkede fuger og kvadrene kalket. Overgangen fra van-gerne til det rundbuede kilestensstik formidles af profilerede kragbånd, der indbyrdes afviger let i udførelsen (s. 1726, fig. 9), og mellem kor og skib er et granittrin flugtende med triumfinurens vestside. I korets sydmur er en spidsbuet, sekundær gemmeniche, 75×75 cm med en dybde på 35 cm.

Fig. 9. Skibets syddør (s. 2405). Foto Anders C. Christensen 2016. – *South door of nave.*

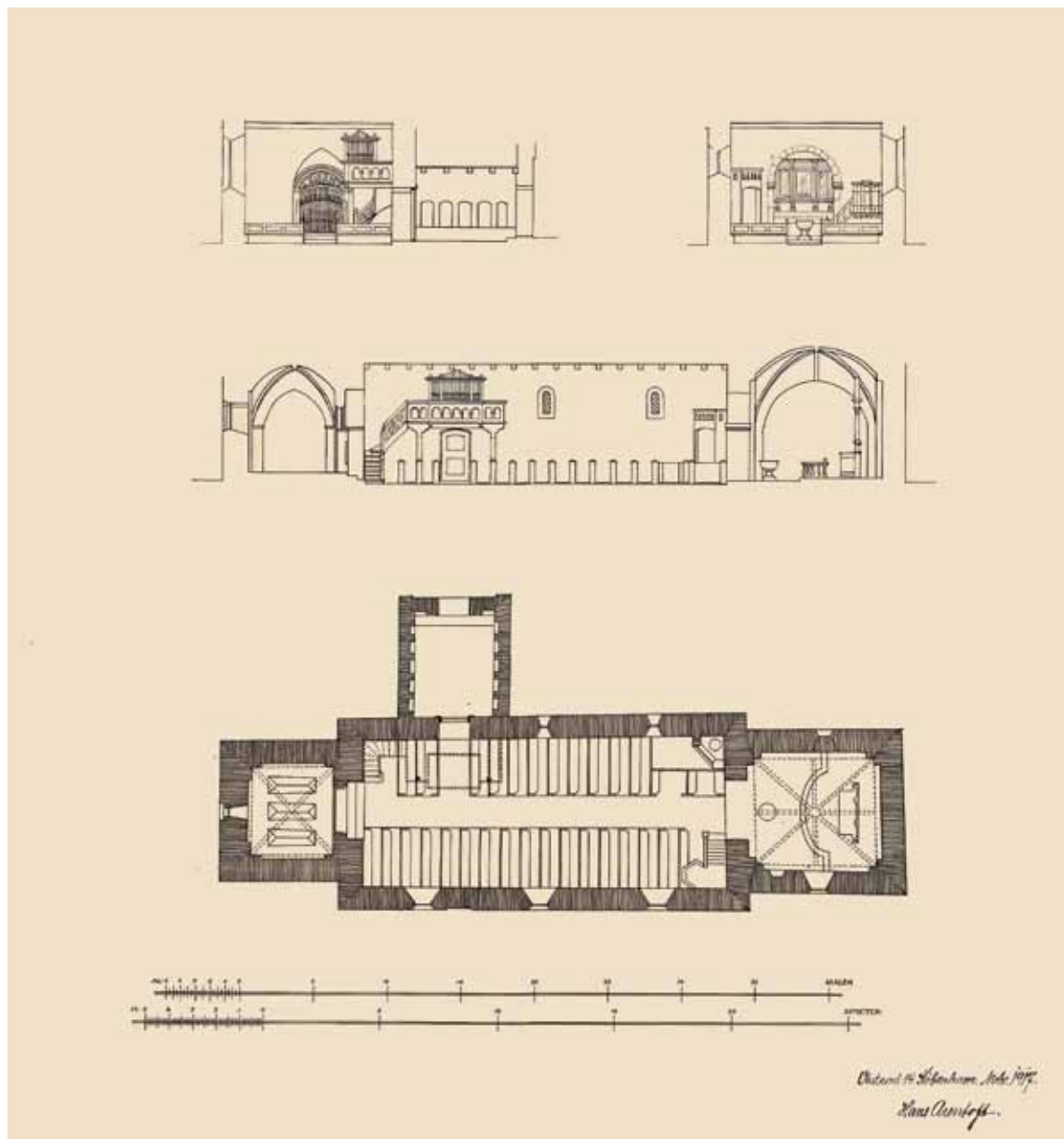

Fig. 10. Plan og snit. 1:300. Målt og tegnet af Hans Arentoft 1917. I kirkens arkiv. – *Plan and sections.*

Taggavl. Korets trekantgavl er i facade og bagmur helt ny (pudset tegl). Mellem kor og skib består den oprindelige gavl af rå kamp i vekslende størrelser; mod skibet er i det nedre anvendt enkelte kvadre, og mellem de to bygningsdele er brudt en sekundær, irregulær åbning. I vest er skibets taggavl synlig fra loftet, og her er den oprindelige gavl af rå kamp bevaret i den nedre del.

Murværket herover udgøres af røde munkesten lagt i munkeskifte, opmuret med tårnets opførelse (s. 2408).

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Våbenhuset ud for skibets norddør er if. de dendrokronologiske undersøgelser opført o. 1460-70 (jf. s. 2415); materialet er røde tegl i munkestensformat over et fundament af kampesten, hvorefter enkelte

Fig. 11. Våbenhuset set fra nordvest (s. 2407). Foto Anders C. Christensen 2013. – *Porch seen from the north west.*

ses på østsiden (jf. fig. 6). Den fladbuede, udvide- de indgangsdør i nord omgives af den for egnen velkendte facadeblænding: et rundbuet, halv- stensdybt stik, der i vederlagshøjde udspringer fra et helstensbredt led, bestående af en affasning, hvorunder rundet led (jf. f.eks. Dybe, s. 1541; Måbjerg, s. 1740 og Asp, s. 2361). I gavltrekan- tens velbevarede og hvidtede bagmur springer blæn- dingen frem i én stens tykkelse. I det fladloftede indre smykkes væggene af fladbuede nicher, fem i hver af flankemurene samt én på hver side af døren. Nicherne, der måler ca. 110×54×20 cm, i vest dog med en lidt mindre dybde, adskilles af en helstens pille med nedre affasning; dette er ligeledes et arkitektonisk træk, der ofte genfindes på egnen (f.eks. Gimsing og Asp, s. 2122, 2361). Via våbenhusets loft er der adgang til skibets loft gennem en i nyere tid gennembrudt åbning i ski- bets murkrone (jf. fig. 47).²⁶ Våbenhuset var 1791 uden loft.²⁰

Hvælv. Korets ottedelte hvælv er som tårn og våbenhus opført i senmiddelalderen. Kap- perne løber af på helstensbrede, svagt spidsbuede skjoldbuer uden markeret vederlag, og hviler på falsede hjørnepiller. De helstensbrede, lette over- ribber har kantstillede trinsten.

Tårn. Det velbevarede tårn i tre stokværk ved skibets vestende daterer sig som følge af gavlb- lændingernes nære slægtskab med en række til- bygninger på egnen til slutningen af 1400-tallet (f.eks. Dybe, s. 1539; Mejrup, s. 1783 og Hjerm, s. 2011), idet inspirationen er hentet i den karakte- ristiske udsmykning af Holstebro Tårn (s. 204). Materialet er røde teglsten i munkestensformat, på nordfacaden dog med anvendelsen af enkel- te kvadre fra skibets delvist nedbrudte vestgavl. Herfra stammer ligeledes skråkantsoklen under vestfacaden. Murene er i vid udstrækning skal- murede i nyere tid, særligt mod syd, og de nord- syd vendte trekantgavle er nu nedskåret. Bagmu-

rene er af røde teglsten i munkestenformat, lagt i irregulært munkeskifte.

Tårnrummet, der i vest belyses af et fladbuet vindue med lige gennemløbende karme (udvendig rundbuet i et spidsbuet spejl), åbner sig mod skibet ved en høj og i forhold til tårnrummet smallere, spidsbuet arkade. Buen udspringer fra et ét skifte højt kragbånd med affaset underkant, der er ført videre i tårnrummet. Dette dækkes af et krydshvælv, hvis kapper mod nord, vest og syd hviler på overkanten af spidsbuede, halvstensdybe vægblændinger, mens østkappen hviler på arkadens buestik. Halvstensribberne og blændingernes spidsbuede stik har samme vederlagshøjde, der markeres af kragbånd som nævnt ovenfor.

Adgangen til tårnets mellemstokværk sker fra skibets loft gennem en lige gennemløbende, svagt tilspidset fladbuet åbning i skibets vestre gavltrekanter, hvis øvre del blev ombygget med røde tegl i munkestensformat ved tårnets opførelse (fig. 13-15). Stokværkets bjælkelag, hvorpå er nyere bræd-

degulv, hæver sig ca. 50 cm over hvælvets issepunkt, og rummet belyses fra nord og syd gennem ligeledes svagt tilspidsede og fladbuede glugger. Åbningerne, der afdækkes af blåmalede træluger i de indvendige nicher, har halvstensfals i facaden. En trappestige forbinder etagen med klokkestokværket, der åbner sig mod alle verdenshjørner ved spidsbuede glamhuller. Kun det vestre er bevaret i oprindelig udformning med den for området karakteristiske midterpille (jf. fig. 16 samt Måbjerg og Mejrup, s. 1739, 1783), her udvendig falset og i flugt med facaden; i bagmuren ufalset niche. De øvrige åbninger er omsatte, herunder den nordre, hvor kirkens gamle klokke er ophængt (s. 2434), og den søndre, der nu er rundbuet med ydre fals. De forholdsvis velbevarede gavltrekanter har hver seks højblændinger, der adskilles af tre helstens brede sprosser i midten, mens de to yderste er halvstens. Midterblændingerne, hver genembrudt af en ufalset og svagt tilspidset, fladbuet glug, krones af resterne af spærstik. Kammene var

Fig. 12. Våbenhusets indre set mod nordøst (s. 2408). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Interior of porch looking north east.*

Fig. 13. Dør mellem skibets loft og tårnets mellemstokværk set mod øst (s. 2409). Foto Anders C. Christensen 2016. – Door between ceiling of nave and middle floor of tower looking east.

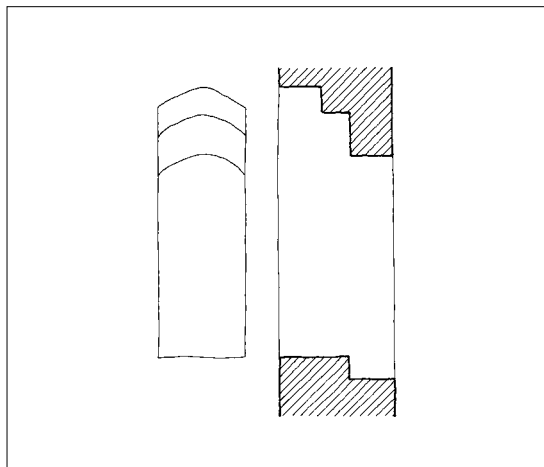

Fig. 15. Dør mellem skibets loft og tårnets mellemstokværk (s. 2409). Opstalt og snit. 1:50. Målt og tegnet af Anders C. Christensen 2016. – Door between ceiling of nave and middle floor of tower. Elevation and section.

formentlig forsynet med $\dagger$ pinakler (fig. 51) i lighed med forbilledet i Holstebro $\dagger$ Kirke, men er nedskåret på et ukendt tidspunkt.

Eftermiddelalderlige tilføjelser. Ved omdannelsen af tårnrummet til gravkapel 1777 blev i tårnbuen opmuret en supplerende $\dagger$ bue, hvori gitterlågen (s. 2437) var indsat (jf. fig. 10). Buen blev nedtaget 1949 i forbindelse med anbringelsen af orgellet i tårnrummet (jf. s. 2433).

Fig. 14. Detalje af tårnets østmur set mod vest (s. 2409). Foto Anders C. Christensen 2016. – Detail of east wall of tower looking west.

Eftermiddeldalderlige reparationer og vedligeholdelser. I de bevarede regnskaber fra 1600-tallets anden halvdel gives et detaljeret indblik i kirkens vedligehold, herunder forbrug af materialer samt arbejdskraft. 1656 omfattede en istandsættelse således udskiftning af adskillige 'formuldede' teglsten på tårnets sydside samt på kirkens teglindfattede

vinduer, ligeledes på sydsiden; til arbejdet, der udførtes af en muremester fra Holstebro, blev anvendt 400 sten og 18 tdr. kalk. Lignende udbedringer blev foretaget 1666 på koret og 'andre steder på kirken', idet 18 tdr. kalk blev købt i Daubjerg, 400 'store' sten og 700 andre sten i Holstebro; desuden 18 mark stål til murankre.¹⁸

Fig. 16. Tårnet set fra sydvest (s. 2408). Foto Anders C. Christensen 2016. – *Tower seen from the south west.*

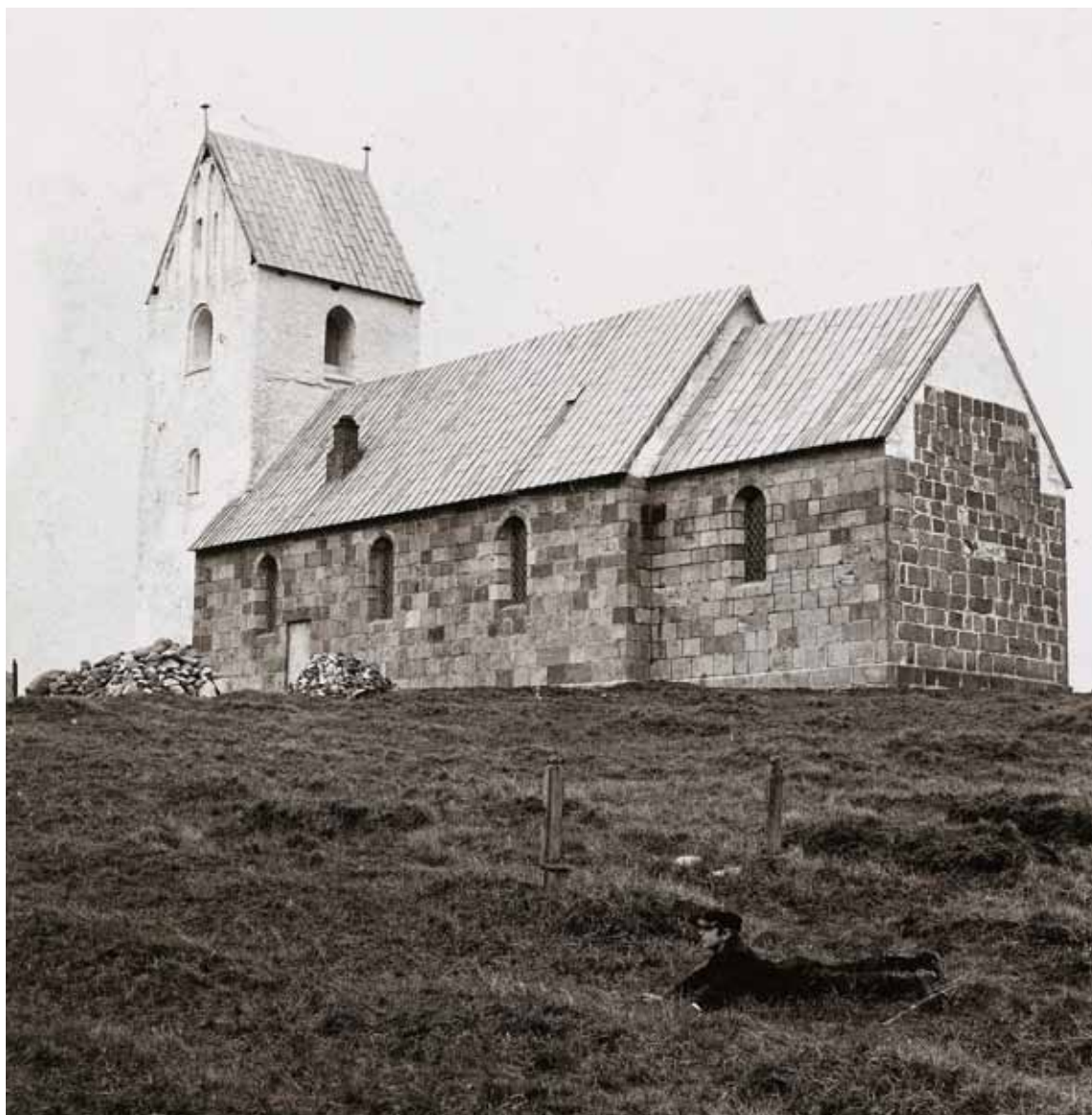

Fig. 17. Ydre set fra sydøst. Foto antagelig Adolph Herman Vorbeck o. 1900. – *Exterior seen from the south east.*

1673 anvendte Jørgen Murermester og en svend 50 'store' mursten til reparationer på korets syd- og østmur samt skibets østgavl.¹⁸ Atter 1677 foretoges betydelige arbejder på tårnets sydside, koret og kirkegulvet (1200 mursten), udført af en murermester fra Holstebro og ni 'pligtskarle'.¹⁸ 1700-tallets første årti var præget af generel brøstfældighed, og særligt tårnet krævede opmærksomhed. Således arbejdede Mikkelt Murermester og to karle 1701 i otte dage på nordmuren, der

også året efter måtte udbedres, denne gang med 24 tdr. kalk og 100 teglsten.²⁷ Også kirkens træværker, herunder loftsplanker og hanebånd måtte udskiftes i disse år, idet der gentagne gange blev advaret mod færdsel over loftet.²⁷ 1735 meddeltes lakonisk, at 'kirken var kønnere end præsten' (jf. også s. 2418).²⁸ Bygningen var 1765 på 'alle måder i god og smuk stand', hvilket gentoges de følgende ni år.²⁹ 1791 udførtes en ikke nærmere angivet *reparation* på bekostning af kirkeejeren, kammer-

Fig. 18. Ydre set fra sydvest. Foto Adolph Herman Vorbeck o. 1900. – *Exterior seen from the south west.*

junker Jens Jermiin, der endvidere lod indsætte et vindue på et sted, hvor 'der ikke tidligere havde været et', formentlig i skibets vestende mod syd; som følge heraf var kirken 1792 i 'meget god stand'.²⁰ Skudsmålet gentoges de følgende år,³⁰ og kirken var således i 1800-tallets begyndelse vel vedligeholdt med undtagelse af blytag og loft, der manglede enkelte reparationer.³¹ 1811 var kirkens tilstand stadig 'meget god', dog med enkelte anmærkninger vedr. blytaget, der var utæt over ko-

ret;³² denne mangel forårsagede, at regnvandet i 'overflødighed' kunne nedsive i kirken. En *hovedreparation* 1822 er ikke nærmere beskrevet.³³ 1896 var kvadrene særligt på korets og skibets sydside stærkt udskredne og trængte til ommuring,²³ hvilket harmonerer dårligt med oplysningen om, at samme afsnit af facaderne blev omsat og nye vinduer indsat ved en *istandsættelse* 1887.³⁴

Kirken gennemgik en *hovedistandsættelse* 1984-85 (arkitekt Alan Havsteen-Mikkelsen), der pga.

revnedannelser i koret omfattede omsætning af kvadrene på korets østgavl, understøbning af korgavlens sydøsthjørne og omfugning af kirkens sydfacader. Desuden fik kirken i vid udstrækning ny tagbeklædning (jf. s. 2415), og tagværkerne blev renoveret. I det indre blev et nyt varmeanlæg installeret og gulvene omlagt; desuden foretoges istandsættelser af kirkens inventar (jf. s. 2417). Ved disse arbejder forekom bl.a. møntfund (jf. s. 2401).³⁵ I de indledende undersøgelser, der til en begyndelse var ansporet af revnedannelser i koret, blev denne bygningsdels murkerne og fundamenter undersøgt, idet enkelte kvadre udtoges, og et antal prøvehuller blev udgravet. Det kunne konstateres, at østmurens kerne såvel som fundament var forstærket med tegl i munkestensformat, og at i hvert fald dele af nordmurens facade formentlig aldrig har været omsat. Teglstenene kunne dermed stamme fra 1600-tallets reparationer som omtalt ovf. Sydmurens kerne, der omsattes 1887, består overvejende af cement.³⁶

Gulve. Gulvet i skibets midtergang er belagt med sorte og hvide, diagonalt lagte fliser, der kantes af en borte af mindre, sorte fliser. Borten gentages i korets gulv, men her er tillige anvendt trekantede fliser, der har muliggjort en mere avanceret mønstring. Fliserne blev formentlig anlagt 1891¹⁵ i lighed med forholdene i adskillige kirker på egnen (jf. f.eks. Borbjerg og Fjaltring s. 1860, 1645) og var før blotlægningen 1984 dækket af tålgulvtæpper. Under stolene er brædegulv, der blev renoveret 1985. I tårnrummet er kvadratiske, røde teglfliser fra 1977, hvor gulvniveauet blev sænket i forbindelse med anskaffelsen af nyt orgel (s. 2433), mens våbenhusets gulv består af gule teglsten i normalformat, udlagt 1985. †*Gulve.* 1678 blev 'altergulvet' omlagt med 400 mursten, og tre år senere blev dele af gulvet i skibets vestende omlagt med 'sten', vel teglsten som i koret.¹⁸ Korgulvet blev atter udbedret 1701, denne gang med 200 teglsten.²⁷ 1791 var gangen belagt med teglsten undtaget en mindre del med små natursten.²⁰ 1821 ønskedes gulvet inden for knæfaldet omlagt, muligvis med brædder.³³ Endnu 1862 bestod kirkens gulve af teglsten, imellem alter og knæfald var dog brædegulv; gulvene ønskedes omlagt 1863.¹⁶ Rester

af det tidligere teglgulv findes endnu under det eksisterende gulv i skibets vestende. I våbenhuset var før det nuværende et gulv af teglsten i beton.

†*Døre.* En dør ønskedes 1909 anbragt bag gitterdøren til tårnrummet.¹⁶

Vinduer. Korets og skibets vinduer består af blyindfattede jernrammer med rudestillede sprosser, i sydsidens større åbninger tillige med tre vandrette vindjern. Her er de granitindfattede vinduer fra 1887 (jf. s. 2413), hvor skibets sydmur tillige blev omsat.¹⁶ Tårnrummets og våbenhusets vinduer lukkes af småsprossede, gråmalede jernrammer, mens åbningerne i de øvre stokværk har gråmalede luger, der senest er renoveret/fornyset 1984. †*Vinduerne* på kirkens sydside var 1879 'smagløse, firkantede' åbninger, vel indfattede i tegl.²³ Disse åbninger, der 1862 blev lukket af trærammer,¹⁶ blev indsat før 1656, hvorfra de tidligst kendte reparationer er nævnt (jf. s. 2411). Kirkens vinduer var 1811 'tilklinede' med kalk, hvilket resulterede i klager over det ringe lysindtag i kirken.³² 1866 ønskedes tagvinduer anbragt over kor og skib på sydsiden (jf. fig. 17) og 1907 på skibets nordside.¹⁶

Tagværker. Kirken har med enkelte udskiftninger bevaret de middelalderlige egetagværker over kor, skib og våbenhus. Tårnets tagværk indeholder egetræ, der kan være middelalderligt.

I koret består tagværket af spær, to hanebånd og korte spærstivere, der er tappet ned i de afskårne bindbjælker. Nummereringen, der stiger mod vest, er udført som et romertalssystem suppleret med faner. Nordsidens sjette spær fra øst er falsat, idet tømmeret er genanvendt. På den østvendte side er en indridset indskrift med årstallet 1401 (fig. 53). Eftersom korets tagværk ikke kan dateres ad dendrokronologisk vej (jf. ndf.), kan årstallet ikke bekræftes som daterende faktor; udformningen af især firtallet peger dog næppe mod en middelalderlig datering af indskriften.

Over skibet er tagværkskonstruktionens 20 spærfag udført på samme vis. Nummereringen, der i sydsiden er forvitret og flere steder forsvundet, består af et stregsystem, der starter i øst og stiger mod vest. På de 10 østligste fag er stregerne hugget på østsiden af spærene, på de vestligste 10 på vestsiden. Tilsvarende er hanebåndene på

Fig. 19. Skibets tagværk set mod øst (s. 2414). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Roofing of nave looking east.*

de østligste 10 fag påbladet spærenes østside, på de vestligste 10 på spærenes vestside; alt træfor-naglet. På et enkelt punkt afviger tagværket dog fra korets, nemlig ved udformningen af de korte spærstivere. Disse har i skibet en karakteristisk, svag krumning ved sammenføjnngen med spærene, en detalje, som også ses i skibets tagværk over Fabjerg Kirke (s. 1103). Her er tømmerets fældningstidspunkt dateret til sommeren 1402 (jf. ndf.), hvilket muliggør, at samme tømrersjak opsatte tagværkerne over både Navr og Fabjerg kirker. Skibets tagværk (bjælkeender og hanebånd) blev senest renoveret 1988.

Egetagværket over våbenhuset består af seks spærfag med hanebånd, korte stivere og bindbjælker. Enkelte er nyere udskiftninger af fyr, alt træfor-naglet og tappet.

Tårnets tagværk er delvist af eg og består af syv spærfag med to hanebånd og korte, skråtstillede spærstivere, der er forankret i bindbjælker.

Dendrokronologiske undersøgelser. 2015 er udtaget i alt 18 boreprøver, heraf seks fra koret, otte fra skibet og fire fra våbenhuset. Af disse er syv fra skibet og fire fra våbenhuset dateret. Fældningstidspunktet for tømmeret over skibet kan fastsættes til o. 1380-90, over våbenhuset o. 1460-70.³⁷

Tagbeklædning. Kirkens tage er belagt med bly undtagen det tegltækkede våbenhus. Blytagene er senest omlagt 1984 (kor, tårn) og 1988 (skib), jf. indskriftsplader lydende »Stoffregen Struer 1988« og 1984, mens tegltaget er udskiftet 1984.

1663 var våbenhusets $\ddot{t}$ blytag, særligt det vestre, under reparation, idet store dele heraf var plyndret af fjenderne under Karl Gustav-krigene. Til arbejdet, der udførtes over 12 dage af en blytækker fra Lemvig, anvendtes $10\frac{1}{2}$ skippund bly samt adskillige søm og brædder.¹⁸ Den vestlige del af våbenhusets tagbeklædning voldte dog atter problemer o. 1702, hvor blyet var i dårlig stand. Ved samme lejlighed udbedredes tårnets blytag,²⁷ hvis

Fig. 20. Ydre set fra sydøst. Ukendt fotograf 1924. – *Exterior seen from the south east.*

østre blybeklædning var blevet omstøbt 1681.¹⁸ I perioden 1701–04 vidner de bevarede regnskaber om adskillige og omfattende udbedringer af blytagene på alle bygningsafsnit, f.eks. 1704, hvor regnen trængte igennem skibets tagbeklædning på sydsiden.²⁷ 1766 var kirkens tage ‘overalt’ belagt med bly,³⁸ der for våbenhusets vedkommende inden 1791 var udskiftet med teglsten.²⁰ Senere reparationer af blytagene blev foretaget 1938 og 1961.³⁹

Farveholdning. Over våbenhusets loft ses på skibets facade et parti uomsat murværk med flere kalklag, der rejser spørgsmålet, om kirken i perioder kan have været udvendig kalket (jf. s. 2404). Skibets bjælkeloft, våbenhusets bræddeloft og dørene holder samme mørkerøde farve, meget vel fra 1947, hvor kirkens træværk ønskedes malet. †*Farveholdning.* Kirken blev 1656 kalket ud- og indvendig.¹⁸ 1701 indkøbtes ni skålpund brundrødt til tårnets facader.²⁷ 1862 var skibets bjælker og brædder malet med lys farve, våbenhuset havde ‘malet’ loft.¹⁶ 1973 blev tårnet sand-

blæst, idet hvidtekalken ikke kunne binde på det daværende malingslag.

Opvarmning. Kirken opvarmes af et elektrisk varmeanlæg, renoveret 1985. †*Opvarmning.* Kirken var 1879 ‘opvarmet’,²³ vel af en †*kakkelovn*, der dog ikke er nærmere beskrevet. Den var placeret i skibets sydvesthjørne (jf. fig. 18), hvor den murede †*skorsten* er gengivet. Før 1917 blev kakkelovnen flyttet til skibets nordøsthjørne, idet skorstenen blev opmuret langs nordsiden af skibets østgavl (jf. fig. 18, 20). 1947 blev ‘varmeværket’ fornyet,¹⁶ men det er uvist, om der derved menes den †*kakkelovn*, der 1955 ønskedes malet.¹⁷

Brandstænger. Tårnets to gavltrekanter krones af smalle, blybeklædte spir eller brandstænger med løgformet afslutning, der finder lokale paralleller i f.eks. Møborg Kirke (s. 948).

Fortov. Kirken omgives af en stenpikning, der blev anlagt efter 1984, hvor den afløste en †*cementbelægning*.¹⁶ Dennes alder fremgår ikke af synsprotokollen, men er omtalt ved reparationer 1929 og 1947.¹⁶

Fig. 21. Indre mod øst. Ældre foto, efter o. 1918. – *Interior towards east.*

†KALKMALERIER

1901 blev registreret rester af kalkmalede dekorationer på korhvelvet, skibets vægge og tårnhvelvet, hvoraf ingen egnede sig til bevaring.⁴⁰ Ved kirkens istandsættelse 1984 fandtes på korhvelvet rester af ikke nærmere beskrevne, kalkmalede dekorationer, formentlig svarende til de 1901 fundne. Endvidere fandtes i gulvet fragmenter af vægpuds med bemaling, der fremstod sort.⁴¹ 1) O. 1500(?). I koret var på ribberne grålige og rødbrune 'zigzagstriber', velsagtens rude- eller sparremønstre som kendt fra adskillige malede dekorationer i egnens kirker (jf. f.eks. Nørlem, s. 609; Borbjerg, s. 1863 og Hjerm, s. 2027). Langs gjord- og skjoldbuer sås tovsnoninger i samme farver. 2) O. 1500(?). På tårnets hvælv fandtes udmalinger 'i lighed med dem i koret'. 3) Middelalderlige(?) På skibets vægge var 'tilsyneladende ornamentale malerier', der dog faldt af ved afdækningen. 4) O. 1700(?). Før 1766 var på korvæggen optegnet en præsterække, der siden blev overført til en tavle midt i kirken (jf. s. 2434).³⁸

INVENTAR

Oversigt. Fra middelalderen har kirken kun bevaret den romanske døbefont, hvis fod dog er fornyet, og et korbuekrucifiks, der antagelig stammer fra sidste del af 1300-tallet.

I begyndelsen af 1600-tallet fik kirken ny altertavle og prædikestol, begge dog af en ganske enkel udformning. Heraf blev prædikestolen muligvis gennemgribende renoveret o. 1710 (jf. ndf.). Alterstagerne skænkede 1634 af sognepræsten Christen Nielsen Kjær. I forbindelse med en større istandsættelse ved 1700-tallets midte under Thomas Just Jermin kan være anskaffet en ny kalk, udført af Holstebromesteren Joachim Weller, samt en præstetavle. Mindre nyanskaffelser fra 1800-tallet omfatter oblatæske og sygesæt (1862), alterskranke (o. 1880), fontefod (o. 1885), alterbord og alterkande (o. 1892) samt syvstige (1894).

Bortset fra stolestaderne fra 1900-tallets begyndelse er kirkens indre navnlig præget af store fornyelser i slutningen af århundredet. Ud over orglet (1977) gælder dette især maleren Sven Havsteen-Mikkelsens udsmykning af altertavlen og prædikestolen fra 1986, sidstnævnte svarende til kunstnerens billedcyklus på prædikestolen i Sir. Hertil følger sig nyanskaffelsen af et dåbsfad og -kande, begge skænket i 1996.

Fig. 22. Interiør mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Interior looking east.*

Farvesætning og istandsættelser. Inventarets bemaling fremtræder farvemæssigt som resultatet af en helhedsstaffering, gennemført i forbindelse med fornyelsen af altertavlens og prædikestolens udsmykning 1986.

Kirkens regnskaber kendes først fra 1654, således at ældre istandsættelser og nyanskaffelser ikke kan dokumenteres før dette tidspunkt.¹⁸ I begyndelsen af 1700-tallet var kirkens bevaringstilstand generelt meget dårlig (jf. s. 2412), hvilket bl.a. kom til udtryk i 1710, da den brøstfældige prædikestol faldt ned, mens den yderst slidte alterdug måtte udskiftes, da den var helt opædt af små dyr (!).²⁷ Dog må status senere være noget forbedret, siden kirken i biskop Anchersens visitsatsberetning fra 1735 trods alt kunne karakteriseres som 'kønnere end præsten' (Christian Reimer).²⁸ Ved århundredets midte, o. 1750, var det yderligere gået markant fremad, efter at kirken på initiativ af kirkeejeren, Thomas Just Jermiin til Ausumgård, var 'indvendig stafferet og sirligt prydet'.⁴² I en årrække, fra 1765-73,

karakteriseredes den således som værende 'i alle måder god og smuk stand'. Det følgende år, 1774, blev kirken yderligere repareret både ud- og indvendig,²⁹ hvorefter de tilfredsstillende skudsmål fortsatte i adskillige år med anerkendelse af 'ejerens priselige omsorg'.³² 1822 var kirken underkastet en hovedistandsættelse, hvis nærmere karakter dog ikke er oplyst.³³ Inden for tidsrummet o. 1882-86 omtaler kirkens embedsbog en restaurering af prædikestolen og døbefonten, efter at disse havde 'været delvis ødelagte i de nøgterne rationalistiske Tider'.¹⁵ 1947-50 gennemgik det indre en større istandsættelse, hvorunder bl.a. alt træværk i kirken og våbenhuset blev nystafferet.¹⁶

Fig. 23. Altertavle, antagelig fra 1600-tallets begyndelse, med malerier, 1986, af Sven Havsteen-Mikkelsen (s. 2420). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Altarpiece, probably from beginning of 1600s, with paintings, 1986, by Sven Havsteen-Mikkelsen.*

Fig. 24. *†)Altermaleri, o. 1900, Kopi efter Carl Bloch, *Kristus velsigner et lille barn*, 1873, Holbæk Kirke (s. 2421). Holstebro Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *†)Altar painting c. 1900, copy after Carl Bloch, *Christ Blessing a Small Child*, 1873, Holbæk Church.

Alterbord (jf. fig. 23), 1892,¹⁵ rammekonstruktion af træ, beklædt med *panelværk* i renæssancestil. Selve bordet, der er placeret 70 cm fra østvæggen, er 100 cm højt samt 187×70 cm i bredde og dybde. Forsiden er smykket med tre rundbuede arkader mellem pilastre, hvis skafter har dukatmønster, mens kortsiderne har enkeltarkader; bueslag med neglemønster, der hviler på kannelerede pilastre. I midtfaget er et latinsk kors i relief. Kronende profillister med tandsnit og æggestav. Bag selve bordet står altertavlen på et podium, flankeret af indbyggede skabe; 105 cm højt, 263×28 cm. Staffering i hvidt og gråt. *Alterdug* af hvidt lærred,

broderet med kors og vifteformede ornamenter i hul- og fladsyning; nedhængende spidser.

†) *Alterklæder*. 1654 havde kirken et gammelt, slidt alterklæde af rødt og gult uldent stof.¹⁸ 1768 fremhævedes klædet som værende af 'udhuggen' (dvs. udskåret) fint lærred med kniplinger om.³⁸ 1862 registreredes et rødt klæde med guldkors.¹⁶ 1890 fornyedes alterklædet.¹⁶ †) *Alterduge*. Fornyet 1710 efter at den forrige var »reent opslidt og af smaae Diur opædt« (!)²⁷ – et talende vidnesbyrd om kirkens almindelige forfald på dette tidspunkt.

Altertavle (fig. 23–27, 54), antagelig fra 1600-tallets begyndelse, med malerier i storstykkets midt- og sidefelter, udført 1986 af Sven Havsteen-Mikkelsen.

Den enkle renæssancetavle er arkitektonisk opbygget med tredelt storstykke på et lavt postament; over en tilsvarende lav frise er en stor trekantgavl. Stor- og sidefelterne flankeres af enkle toskanske frisøjler foran panelfelter med forsænkede spejl og tandsnitsindramning (jf. fig. 21), der i dag skjules bag den nuværende, malede udsmykning. Huller foroven og forneden i bagsiden af de yderste paneler kunne hidrøre fra påsatte †)sidevinger (fig. 54). Både postamentet og kronfrisen har fremspring med diamantbosses. Den dominerende topgavl, der krones af et korsformet spir, øverst med et ovalt kuglespir, spænder over hele tavlens bredde, svarende til eksempler fra begyndelsen af 1600-tallet, alle i Viborg Amt (jf. Aggersborg, Øster Han Hrd., Hjørring Amt (1598), tidligere Østerbølle, Rinds Hrd., Viborg Amt; Vester Tøstrup, Rinds Hrd.; Roslev, Harre Hrd.; Rybjerg, Nørre Hrd.). Proportionerne af samtlige tavlers storstykker, der også er forsynet med sidevinger, er dog højere og slankere, ligesom topgavlen er lavere. Rammeverket er stafferet i hvidligt og nuancer af gråt. Stafferingen dækker over seks ældre farvelag (A–F), jf. ndf. (*Rosing Holm* 1986).

Altermalerier, 1986, udført af Sven Havsteen-Mikkelsen, olie på lærred. Signeret: »SHM« i søndre sidefelts nedre højre hjørne. 130×77 cm (storfelt); 130×46 cm (sidefelter). Udsmykningen, der viser *Julenat*, er udført som en sammenhængende helhed eller en triptyk med særlig fremhævelse af storfeltet. Heri ses Jesu fødsel og Hyrdernes tilbedelse, gengivet som en figurgruppe,

Fig. 25. Detalje af Korsfæstelsesscene, antagelig med Johannes Evangelisten eller Marie Magdalene, vist i $\dagger$ maleri, 1700-tallets begyndelse, i altertavlens storfelt (s. 2422). Foto Mogens Larsen 1985. – *Detail of a $\dagger$ representation of the Crucifixion in the central cabinet, early 18th century.*

der er samlet omkring den siddende Maria, vist til venstre og iklædt rødlig dragt. Foran hende er krybben, over hvilket er et ovalt gulligt felt, der som et sakralt lys udgår fra Jesus og samtidig som en reel lyskilde belyser de øvrige, summarisk gengivne figurer. Blandt disse, der enten står eller knæler, er ved Marias side gengivet Josef, iført hvidlig dragt, samt yderligere tre eller fire personer, formentlig hyrderne; heraf er særligt markeret en brunklædt figur, vist i modlys i forgrunden. Rummet omkring kredsen er malet i nuancer af blå og turkisgrønt, der er videreført i sidefel-

terne. Skråtstillede og delvist krydsende baner, fremhævet med hvidt og indrammet af mørkere konturlinjer, associerer måske til alternative lyskegler eller til staldens arkitektur. Tilsvarende formationer ses i sidefelterne. Selve motivet hører til et af de mest benyttede blandt kunstnerens kirkeudsmykninger.⁴³

*($\dagger$) *Altermaleri* (fig. 24), o. 1900, kopi efter Carl Blochs maleri, *Kristus velsigner et lille barn* (1873, Skt. Nicolaj Kirke, Holbæk, jf. *DK Holbæk* 2861);⁴⁴ 114×62 cm, olie på lærred. Maleriet er en formindsket kopi af forlægget, dog uden

dennes halvcirkulære øvre afslutning. Den hvidklædte Frelser, der har halvlængt gyldenbrunt hår og skæg, står foran en søjle i et summarisk gengivet rum. Omkring hovedet er en klart afgrænset, cirkulær glorie. Han viser med en appellerende gestus med venstre hånd hen til et lille barn, en dreng, om hvis hoved han kærligt fatter med den højre. Den lille lyslokkede dreng er iført hvidlig knælang kjortel over en rødlig dragt, der skimtes ved kravekanten. Barnet holder en palmegren med højre hånd; nøgne ben og fødder. Maleriet, der tidligere var påhæftet altertavlens træværk med tegnestifter, er afskallet på flere partier. Maleriet karakteriseredes 1984 som et værk, der »med sin idealiserede Jesus-skikkelse dårligt passer til den romanske kirke og altertavlens enkle træværk«. ⁴⁵ Indtil 1985 i kirken (jf. fig. 21), ⁴⁶ siden i Holstebro Museum (inv. nr. 16.765).

†*Altermalerier* (jf. fig. 25-27). 1) 1700-tallets første halvdel. I midt- og sidefelter afdækkedes 1985 (*Mogens Larsen 1985*) fragmenter af malerier af 'ganske fin kvalitet', tilhørende farvelag E. I storfeltet var gengivet *Korsfæstelsen*; ved korsets fod sås fire personer, hvoraf den nærmeststående i venstre side viste en skægløs figur, iklædt gul og cinnoberrød dragt, måske Maria Magdalene

eller Johannes Evangelisten(?) (fig. 25); endvidere erkendtes Maria, iført indigoblå kappe. På sidefelterne var stående enkeltfigurer (apostle eller evangelister (?)) i sydsiden holdende en bog. Endelig var 'forneden til venstre' (i nordre postamentfelt(?)) vist et vinget hjerte i rødt med hvidgråt og blå, hvori var anført med sort kursiv: »Jesus«. Figurmalerierne stod endnu fremme o. 1880 og betegnedes da som 'ualmindelig slette' (*Løffler 1879*). Et forslag 1985 om at genophænge storfeltets maleri andetsteds i kirken efter tavlens fornyelse blev ikke taget til følge. ⁴⁷ 2) O. 1860. I farvelag D var malet en gul sol i topgavlen, hvori en blå trekant med Gudsøjet. 3) Fra farvelag C, o. 1900, var på sidefelternes postamentfelter vist to krydslagte kornaks og en vinranke (fig. 26-27).

†*Indskrifter*. Fragmenter af indskrifter er afdækket på de fem yngre lag (E-A), om end ikke på det ældste (F). 1) I gavlfeltet var en sort Jahveindskrift på gråbrun bund (lag E). 2) I de tre postament- og frisefelter var tekster, der i gul skriveskrift på blå bund genfremstillede indskrifter fra den ældre staffing: »Bør Christus ikke/ at lide dette og indgaa til sin /Herlighed. Luc 24,26« og »I Emanuel/ Staar vor/ Salighed«. Endvidere læstes årstallet: »1860 (?)« (lag D). 3) O. 1900, tilpasset

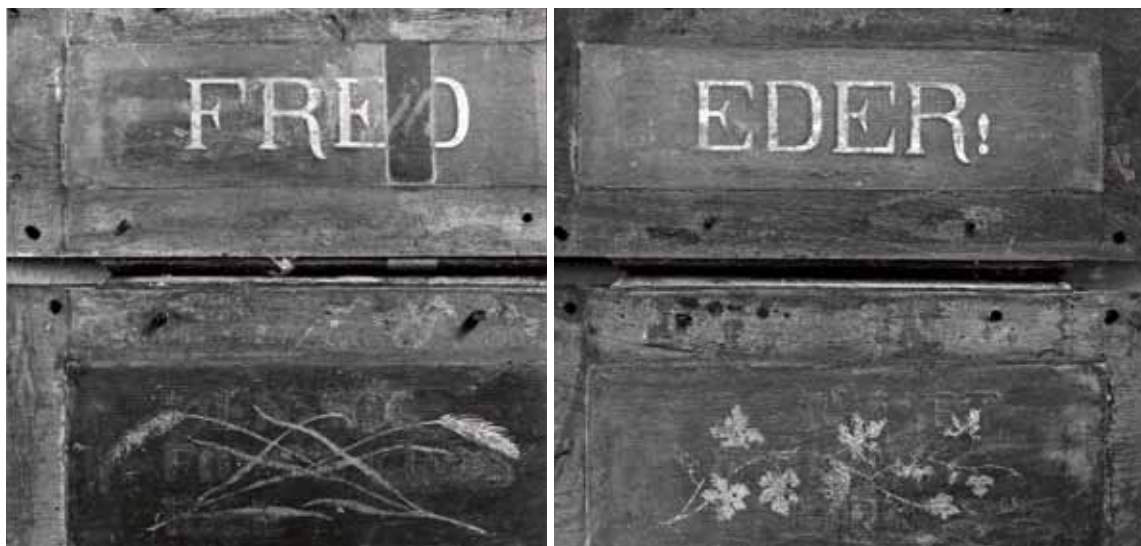

Fig. 26-27. Detaljer af †figurmalerier på altertavlen, tilhørende farvelag »C«, o. 1900 (s. 2422). Foto E. Rosing Holm 1986. 26. Detalje af nordre sidefelts postament. 27. Detalje af søndre sidefelts postament. – *Details of figurative paintings on the altarpiece, dating c. 1900 (coat of paint »C«).* 26. Detail of pedestal at the cabinet to the north. 27. Detail of pedestal at the cabinet to the south.

Fig. 28. Altersølv, omfattende kalk, o. 1750-75, signeret af Holstebromesteren Joachim Weller og antagelig samtidig disk, måske udført af samme (s. 2424). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Altar plate, comprising chalice, c. 1750-75, signed by the Holstebro Master Joachim Weller and presumably contemporary paten, perhaps by the same.*

motivet i ★(†)altermaleriet. I postamentets midtfelt var med gylden skriveskrift anført skriftsted fra Matt. 18,3. I gesimsfelterne stod med gyldne versaler: »Fred/ være med/Eder« (jf. fig. 26-27), mens der i topgavlen var anført: »Ære/ være Gud/ i det højeste«, hvorover en gylden stjerne (lag C). 4) Indskrifterne var opmalet i guldbronzepå det ovenliggende farvelag (lag B), muligvis fra o. 1915. 5) O. 1950. Fraktur- og versalindskrifter i guldbronzepå hhv. nadverens indstiftelsesord (sidedeletter), Joh. 1,29 (topstykke og friseletter) og Matt. 6,33, Mark. 10,15 og Joh. 1,5 (postamentletter) (lag A).

Historie og senere istandsættelser. Altertavlens anskaffelse og senere istandsættelser i 1700- og 1800-tallet er ikke nærmere beskrevet i kilderne. I sin udformning følger den en traditionel renæssancetavles struktur, men har dog særlige træk, der har motiveret en antagelse om en radikal fornyelse o. 1700 (de drejede profilkapitæler og

-baser, den usædvanlige store trekantgavl, Niels J. Termansen 1917; Mogens Larsen 1985). Bortset fra, at sidstnævnte træk også genfindes i 1600-tallets begyndelse (jf. ovf.), er det ved den seneste farveundersøgelse (Rosing Holm 1986) fastslået, at spor, dog ikke nærmere karakteriseret, efter den ældste staffering på kridtgrund (lag F) fandtes overalt på tavlens enkeltdele, således at en formodning om en eventuel omdannelse af en ældre renæssancetavle med tilføjet topgavl må afvises. Altertavlen er tidligst omtalt 1768, da den karakteriseredes som værende 'af smukt arbejde og maling'.³⁸ Hermed hentydes antagelig til den næstældste staffering (lag E), vel fra 1700-tallets første halvdel, med figurmalerier og en broget staffering, hvor søjlerne stod hvidgrå, dog med prydbælter i blå og cinnoberrødt, foran sorte fyldinger med grønt og rødt rammeværk. Felternes karme havde gyldne bosser på brun bund og med cinnoberrøde profiler. Fra en opmaling o. 1860 (jf.

Fig. 29. Sygesæt, 1862, udført af Georg Christian Wolf (s. 2424). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Communion set for the sick, 1862, by Georg Christian Wolf.*

beskåret dateringsår, nævnt ovf., lag D) hidrører en staffering med gråmarmorering af søjlerne foran lysegrå felter med brunlige indfatninger og grønlaserede profiler. En rødgul farvetone med forgyldning påvistes endvidere på storstykkets tandsnitsprofiler. I forbindelse med fornyelse af altermalerierne o. 1900 fik tavlen en egetræsådring (lag C). En staffering af alterramme og -kant gennemførtes 1915.¹⁶ En fornyet istandsættelse gennemførtes 1925,¹⁶ idet man dog valgte at bibeholde kopien (»eller vel snarere en Kopi efter en Gengivelse af dette Billede«) efter Carl Blochs maleri i stedet for at lade en »kyndig Maler (faa) den under Behandling« (*Termansen* 1917). Tavlen næstnyngste stafferingslag (A) under den nuværende kan stamme fra denne istandsættelse eller måske snarere fra kirkens hovedrestauration o. 1950. Rammeværket var domineret af grønne og brunlige toner med gyldne detaljer. Ved tavlen nyrestauration 1985–86 gennemførtes forskellige snedkermæssige istandsættelser, mens de tre yngste farvelag (A–C) afrensedes med undtagelse af storstykkets felter for at danne bund for den nuværende staffering.

Altersølv (fig. 28), omfattende kalk og disk. Heraf er førstnævnte, antagelig o. 1750–75, udført

af Holstebromesteren Joachim Weller (o. 1725–92). *Kalken*, der er 17,5 cm høj, har sekstunget fod, knop, bestående af to flade halvkugler og højt bæger, der muligvis er ældre; dette er i nyere tid forsynet med en hældetud;⁴⁸ ved mundingsranden er indgraveret en kunstfærdig plantebort med blade, blomster og frugter. Mesterstempel for Weller på fodens vandrette standkant (*Bøje* nr. 6703). *Disk*, muligvis samtidig med kalken, 15,5 cm i tværmål. Glat uden dekoration. På undersiden er et stempel med initialerne »J.W.« i firkantet ramme og med vandret streg over W. Dette svarer dog ikke til de sædvanlige af Weller anvendte stempler.⁴⁹ 1866 anbefaledes disken forgyldt indvendig.¹⁶

†*Kalk* og *disk*, tidligst registreret 1654.¹⁸ 1681 betales en guldsmed for at reparere kalken, eftersom foden var brækket af.¹⁸

Oblatæske, o. 1862, af tin, 6 cm høj, 14 cm i tværmål. Indgraverede dobbeltlinjer på både æske og låg. Æsken er formentlig identisk med den, der allerede er omtalt i *Synsprotokollen* 1862.¹⁶

Sygesæt (fig. 29), 1862, omfattende kalk, disk og oblatæske i cylinderformet Futteral, beklædt med sort skind. *Kalken*, 10,5 cm høj, har enkelt, cirkulært fodled, skaft med fire rombeformede boss

og bøger med profileret mundingsrand. Under bunden er tre stempler: mestermærke for Georg Christian Wolf, Aarhus (*Bøje* nr. 6070), Københavnsmærke for 1862 og tallet 1608, antagelig en nummerering. *Disken*, 7,4 cm i tværmål, er glat, bortset fra cirkelkors på fanen. Foruden stempler som kalken er guardejnstempel for Peter R. Hinnerup. *Oblatåske*, nyere, af pap, 2,5 cm høj, 5,5 cm i diameter. Sættet er tidligst omtalt 1892.¹⁶

Alterkande (jf. fig. 21), tidligst nævnt 1892,¹⁶ af sort porcelæn med gyldne kanter og kors, 29 cm høj. Under bund fabrikationsmærke for Bing & Grøndahl. †*Alterkander*. I 1840'erne blev løbende påtalt manglen af en alterkande.⁵⁰ 1862 er registreret en kande af glas.¹⁶ 1909 omtales en tinvin-kande, der antagelig er identisk med *dåbskande (s. 2429).⁵¹ †*Vinflaske*, registreret 1909 ('en sølvflaske').⁵¹

Ske, anskaffet 1979,⁴⁵ af sølvplet, 14 cm lang, dobbeltriflet med ovalt skeblad, hvori perforering i korsform. På bagsiden af skaftet er stempler for Cohr, Fredericia og Atla. †*Ske*. Nævnt 1892.¹⁶

Alterstager (fig. 30), 1634, skænket af præsten Christen Nielsen Kjær 11. okt. d.å. som angivet

Fig. 30. Alterstager, skænket 11. okt. 1634 af sognepræst Christen Nielsen Kjær (s. 2425). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Altar candlesticks, donated 11 Oct. 1634 by incumbent Christen Nielsen Kjær.*

Fig. 31. *Dåbsfad, 1600-tallet (s. 2427). Holstebro Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Baptismal dish, 1600s.*

med indgraveret påskrift. 35 cm høje, fra regnet lysetorn. Stagerne har lav, klokkeformet fod med graverede dobbeltlinjer, skaft i tre afsæt med ægformet kugle mellem to flade skiveled og lyse-skål, hvis form gentager fodens. På midtleddet er indgraveret et korsprydet skjold mellem årstallet: »16 – 34«. På skjoldet er med versaler og antikva anført giverindskriften: »IHS/Navr/Kiercke/11. Octo(ber)/CNK«. Stagerne er tidligst omtalt 1654, dog fejlagtigt som værende af kobber.¹⁸ En montering med elektrisk lys fjernedes 1953.¹⁶ Stagerne er senest renoveret 2011.¹⁶ †*Alterstager*, af træ. Omtalt 1909.⁵¹

Syvstage (jf. fig. 21), 1910, skænket af Søren Jensen Overlund og Ane Marie Bertelsen Bjerre.¹⁵ 51 cm høj. Cirkulær fod, skaft og leddelte arme med kugleled. På firkantet sokkel af rødtligt, flammet granit, opstillet i skibets nordøsthjørne. I lighed med alterstagerne fjernedes en montering med elektrisk lys 1953.¹⁶ †*Syvstage*. Omtalt 1899.¹⁶

†*Alterbøger*. 1654 fandtes ved kirken Frederik II's Bibel (1589) og en gammel slidt alterbog. Den sidste fornyedes senere s.å.¹⁶

†*Messehagler*. 1654 ejede kirken en gammel hagel af pralsagt (dvs. et blomstret tekstil af halvt uld, halvt silke) med et 'gammelt krucifiks' bag-

på.¹⁸ 1792 var messehagelen af rødt fløjls og så godt som ny.⁵² 1862 havde kirken en rød hagel af silkefløjls med guldbesætning.¹⁶ 1892 og 1909 er nævnt en hagel, dog uden nærmere karakteristik, vel identisk med den ny, der anskaffedes 1890.¹⁶

Alterskranke (jf. fig. 22), antagelig o. 1880, af halvcirkulær form med drejede balustre og kugleprydede mæglere i hver side. Grå staffering i tre nuancer; gråt læderbetræk på knæfald. Skranken følger den i området almindelige form, tidligst anvendt 1876 i Lemvig Kirke (s. 369). Istandsatt 1925, da den forsynedes med skindbetræk; senest renoveret 2003.¹⁶ †*Alterskranke*. Tidligst omtalt 1810 ('sprinkelværket for alteret'), da en »spoel« (vel en baluster) var brækket.⁵³ Nævnt 1862 som udstyret med skindbeklædning på knæfaldet.¹⁶

Knæleskammel, nyere. Istandsatt 2003.¹⁶ †*Knæleskamler*. En ny anskaffedes 1704.²⁷ 1862 fandtes en skammel med beklædning af rødt fløjls.¹⁶

Fig. 32. Døbefont, hvoraf kummen er romansk og foden sekundær, antagelig udført o. 1885 (s. 2426). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Font, with Romanesque basin and secondary base, probably made c. 1885.*

Fig. 33. Tegning af font, udført 1885 af arkitekt Conrad Weber, Aalborg (s. 2426). 1:15. Landsarkivet i Viborg, Ausumgårds Godsarkiv. – *Drawing of font, done in 1885 by the architect Conrad Weber, Aalborg.*

Døbefont (fig. 32–33), romansk, af finkornet, lysegrå granit med sekundær fontefod. Højden udgør 96 cm, idet kummens tværmål er 69,5 cm. Kummen har nederst en krans af bægerblade og ved mundingsranden en tovsnoning, svarende til en velkendt type i området (Mackeprang, *Døbefonte* 407). På kantens overside er indridset to indvielseskors. Den regelmæssigt tilhuggede fod, o. 1885 (fig. 32), har en cirkulær platte, hvoraf en flis er afhugget, hvorover en vulst og konkavt skaft, foroven afsluttet med en smallere vulst ved overgangen til kummen.⁵⁴ 1768 omtaltes †fontefoden som 'hugget af (en) hel sten' og bemælet.³⁸ Denne blev dog siden erstattet af en muret fod, 1879 karakteriseret som en 'raae overkalket murmasse' (Løffler 1879).⁵⁵ O. 1885 udskiftedes foden efter en tegning (fig. 33) af Conrad Weber, Aalborg,⁵¹ i forbindelse med en restaurering, da fonten ligesom prædikestolen istandsattes, efter at begge genstande havde 'været delvis ødelagte i de

Fig. 34. Korbuekrucifiks, o. 1375-1400 (s. 2429). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Chancel arch crucifix, c. 1375-1400.*

nøgterne rationalistiske Tider'.¹⁵ Placeret i korets midtakse, vest for altersranken.

Dåbsfad, 1996, 57 cm i tværmål. Fadet er helt glat uden dekorationer. Under bund er indskrift i

fordybte versaler og antikva: »Naur Kirke. Marie Cathrine Holsts legat 1996«, jf. dåbskande.

**Dåbsfad* (fig. 31), 1600-tallet, 56 cm i tværmål. Fanen på det helt enkle fad blev øget 1894, så-

ledes at det kunne hvile på fontens kant.¹⁶ 1998 overført til Holstebro Museum (inv. nr. 17.279).

Dåbskande, 1996, skænket samtidig med dåbsfadet og med tilsvarende indskrift. 27 cm høj, med ovalt korpus, tilspidset hældetud og enkel, svungen hank. Påskrift med fordybede versaler og antikva under bunden.

**Dåbskande*, af tin, nævnt 1892, dog i sin ældre funktion som alterkande ('en vinkande af tin'),¹⁶ 23 cm høj; løst rosetprydet låg, hvis hængsel er defekt. Formen svarer til en i samtiden gængs type (jf. Rom Kirke, s. 797). O. 1996 overført til Holstebro Museum (inv.nr.17.280).

†*Fontelåg*. 1768 beskrevet som 'et smukt toppet trædække'.³⁸

Vievandskar (fig. 55), romansk, af granit. Karret, der er ca. 36,5 cm højt og henved 58 cm i tværmål, har en uregelmæssig tilhugget mundingsrand og en i øvrigt glatsleben overflade. Karret fandtes 1956 i haven ved gården Overlund i sognet og stammer muligvis fra kirken, hvortil det siden blev overført.⁵⁶ I våbenhuset (jf. fig. 12).

Korbuekrucifiks (fig. 34), o. 1375-1400, på nyere korstræ af fyr. Kristusfiguren, der måler 140 cm, hænger i antagelig sekundære, svagt skrående arme med store, groft skårne hænder. Hovedet med løst påsat, snoet vidjekrans luder tungt mod højre skulder, øjnene er lukkede, mens en række vandrette rynker er markeret i panden; skulderlangt hår, der med to lokker ligger foran højre skulder og med en enkelt er ført bag den venstre; kort, tvedelt hageskæg og nedhængende moustache. Ribbenene træder tydeligt frem ligesom det udbulende mellemgulv; markeret sidesår. Det knælange lændeklæde er fæstnet med en snip ved højre hofte og har også nedfaldende, mindre snip i venstre side. De spinkle ben er krydsede, idet højre fod hviler på den venstre. Kristusfiguren fremtræder med en mørk fernisering, mens korstræet er dækket af en delvist dækkende mørkebrun bemaling. Korsets indskriftplade er uden påskrift. I forbindelse med en forundersøgelse (*Mogens Larsen 1985*) konstateredes to yngre far-

velag, svarende til altertavlens lag C og D fra o. 1860 og o. 1900 (jf. s. 2423 f.), hhv. med egetræsådring og bemaling med gråhvid hudfarve og gråbrunt kors.

En beslægtet fremstilling, hvad angår hovedet og overkroppen, ses i Kirke Helsing Kirke (*DK Holbæk 1272*; jf. også krucifikset i kirken i Nykøbing Sjælland, 3373)). Navrkrucifikset har dog generelt et mere konservativt præg end disse. Ophængt på skibets nordvæg.

Prædikestol (fig. 35), antagelig fra begyndelsen af 1600-tallet, dog med nyere himmel, opgang, bærestolpe samt malet udsmykning af Sven Havsteen-Mikkelsen fra 1986.

Prædikestolen udgør fire sider af en polygon. De enkelte storfag er flankeret af lave toskanske frisøjler med ganske enkle baser og kapitæler, hvorefter leddene på den sydligste søjle er ombyttede; fremspring, dekoreret med diamantbosser og med kerubhoveder af to forskellige udformninger samt ovale bosser i frisens fremspring. Storfagene er indrammet af kraftige tandsnitsfriser; postament og friseelter har indramning af enkle profilister, mens kurvens nedre og øvre profilafslutninger har en mere sammensat udformning. Under fremspringene er kugledannede hængeskiver og mellemfaldende hængestykker med kartoucher, indfattet af modstillede volutter, hvori relieffer af frugter og planteornamenter. Ottekantet *bærestolpe*, o. 1860,¹⁹ med profileret base og kapitæl.

Himlen er syvkantet og påfaldende enkel. På undersiden er midtroset i cirkelfelt som centrum for radierende, flade lister. *Opgangen* har højrektangulære profilfelter og tilsvarende håndliste; kaneleret mægler, kronet af kugle. Stolens arkitektur er mht. de dekorative former (søjler, diamantbosser, de tandsnitindrammede storfelter og kugleleddene) nært beslægtet med altertavlen og skyldes formentlig den samme mester.

Den nuværende staffering, der ligesom altertavlen blev fastlagt i forbindelse med nyudsmykningen af kurvens storfelter, er holdt i neutrale grå og hvidlige farver.

Figurmalerier. I de fire højrektangulære felter er malet scener fra Kristi lidelseshistorie, udført 1986 af Sven Havsteen-Mikkelsen; 35×24 cm,

Fig. 35. Prædikestol, 1600-tallets begyndelse med malerier fra 1986 (s. 2429). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Pulpit, beginning of 1600s. Paintings from 1986.*

Fig. 36. Prædikestol, vist med figurmalerier, udført o. 1950 (s. 2430). Foto i Holstebro Museum. – Pulpit, c. 1650, with figurative paintings c. 1950.

olie på træ. De tilhørende postament- og frise-felter er ensfarvede og harmoniseret efter bundfarven i storfelterne. Fra øst mod vest er vist følgende: 1) *Bønnen i Getsemane*. 2) *Korsbæringen*. 3) *Korsfæstelsen*. 4) *Kristus i Emmaus*. Skitser til de enkelte motiver, der er nært beslægtede med kunstnerens udsmykning af prædikestolen i Sir (s. 2465), findes på Holstebro Museum.⁵⁷

†*Figurmalerier* (fig. 36). På de fire storfelter var udsmykning med evangelisterne, vist i halvfigur, antagelig malet 1950 i forbindelse med kirkens

restauration. Gengivelsen af evangelisterne var udført efter lokale mennesketyper (*Mogens Larsen 1985*). Figurerne fulgte ikke den traditionelle ikonografi med tilhørende attributter, men kan identificeres ud fra de tilhørende skriftsteder i postamentfelterne. Fra øst mod vest sås: 1) Markus. 2) Mattæus, vist læsende i en bog. 3) Lukas, iklædt åbenstående kjortel og med hovedbeklædning. Han løfter hænderne i forundring. 4) Johannes, gengivet skæglos og med et lyst tørklæde om halsen.

†*Indskrifter*. 1917 konstateredes spor i smalfelterne efter ældre indskrifter, uvist dog hvilke (*Termansen 1917*). I forbindelse med stolens nystaffering 1925 (eller 1950) udførtes gyldne frakturindskrifter på mørk grund (jf. fig. 36). I frise-felterne var anført Mark. 16,15, mens fodfelterne havde skriftsteder fra de respektive evangelister. Indskrifterne på det første felt (formentlig med Markus) ses ikke, på felt nr. 2 (Mattæus) læstes Matt. 24,35, på nr. 3 (Lukas) Luk. 2,10 og på nr. 4 (Johannes) Joh. 1,14.

Prædikestolens anskaffelse er ikke belyst dokumentarisk. Imidlertid faldt den ned 1710 og blev efterfølgende – muligvis gennemgribende – istandsat. Således betaltes 12 rdlr., 1 mk. og 8 skilling for reparation af stolen med materialer, ankre og staffering, efter at den ved ulykken »bleff brechet tømmer, anchere og muur«. Som midlertidig erstatning anvendtes skriftestolen (s.d.), der blev flyttet ned i kirken (fra koret).²⁷ Fornyetelserne kunne måske hentyde til bærestolpen, de påsatte ornamenter og antagelig også til en udskiftning af den tydeligt yngre lydhimmel. 1809–10 bemærkedes, at nogle gesimsstykker var faldet ned fra lydhimlen.⁵³ En ny fod (dvs. bærestolpe) anbefaledes anskaffet 1860.¹⁹ †*Beklædning* af rødt tekstil, vel fløj, er omtalt 1862.¹⁶ Stolen anbefaledes 1882 efterset og istandsat, idet man dog ikke var afvisende over for at anskaffe en helt ny, idet den, som beskrevet i embedsbogen, var 'delvis ødelagt(e) i de nøgterne rationalistiske Tider'.¹⁵ Det fremgår ikke helt klart, hvad der hentydes til. Ved en konservatorundersøgelse 1917 (*Termansen 1917*) fremtrådte den i umalet egetræ og helt afrenset for gamle farver. En nystaffering blev derfor anbefalet, og prædikestolen blev istandsat 1925.¹⁶ I denne forbindelse eller måske snarere ved kirkens restaurering o. 1950 udførtes en nystaffering med figurbilleder.

Stolestader (jf. fig. 10 og 22), o. 1918,⁵⁸ omfattende 16 sæder i syd og 15 i nord. Gavlene er glatte og kronet af cirkulære topstykker, flankeret af lavere, retkantede opstandere, der gentages i Asp Kirke (s. 2387). Topstykkerne har varierende udsmykning med rosetter og cirkelkors. Staffering i nuancer af gråt; lysegrønne hynder af uld.

†*Stolestader*. Tidligst omtalt 1673, da fodskamlerne fornyedes.¹⁸ 1702 udskiftedes stolestadegav-

lene adskillige steder.²⁷ 1768 fandtes 17 mands- og et tilsvarende antal kvindestole, der hver kunne rumme 'fire fuldkomne mennesker', idet stadelpladserne anvistes af kirkeejeren.³⁸ 1791 betegnedes antallet af stolestader, der var forsynet med knæfald,⁵² som fuldt tilstrækkeligt; kirken kunne heller ikke rumme flere.²⁰ 1856–57 anbefaledes kvinde- og mandsstolen forsynet med bagpaneler, svarende til de øverste stole, ligesom 'opstanderne', dvs. gavlene, skulle afrettes.¹⁹ O. 1862 var stolene malet i lys farve.¹⁶ If. Hans Arentofts tegning fra 1917 (fig. 10) og ældre foto (fig. 52) havde gavlene foroven skrå, tagformede afdækninger.

Præstestol. Nyere armstol af lakeret træ, måske identisk med den 1909 omtalte,⁵¹ hynde med gråt læderbetræk. I korets sydøsthjørne.

†*Præstestol*. O. 1862 registreredes en lænestol i koret, måske identisk med den 1892 omtalte.¹⁶

†*Skrifte- og degnestole*. Skriftestolen er tidligst nævnt 1677, da der anskaffedes en lille skammel hertil.¹⁸ Degnestolen betegnedes 1701 som ubrugelig.²⁷ 1710 blev skriftestolen midlertidigt taget i anvendelse som prædikestol, jf. ovf. Efter dette tidspunkt er begge stole formentlig fornyet, da de 1768 omtaltes som 'en smuk firkantet, lukket og malet skriftestol og tilsvarende degnestol'.³⁸ Endnu intakte 1862.¹⁶

†*Præstekonestol*. Omtalt 1766, da det anførtes, at der over stolen var malet nogle bogstaver, vel initialer, for sognepræst Svend Andersen Soderups (†1693) hustru, Mette Olesdatter (Oufsdatter).³⁸

†*Bænke*. O. 1862 fandtes tre smalle bænke i koret og to i våbenhuset. To bænke er 1892 omtalt i koret og to tilsvarende i våbenhuset.¹⁶

Skabe. Boks til kirkesølv anskaffedes 1977;¹⁶ i tårnrummet bag orglet tillige med skab til diverse mindre inventargenstande. †*Skab*. 1938 anskaffedes et skab til messetøjet bag alteret.¹⁶

†*Kiste*. 1654 omfattede beholdningen en gammel 'beslagen' egekiste. Nøglen hertil fornyedes 1672.¹⁸

Pengebeholdere. *Pengeblok*, moderne, af træ, op-hængt på væggen ved våbenhusdøren. Pengeslids foran og lukkebeslag med bredt jernbånd, fæstnet med hængelås. På forsiden med fordybede antikva: »Kirken«. Lysegrå staffering. †*Pengebøsse*. Registreret o. 1862.¹⁶ †*Pengetavle*. Omtalt o. 1862.¹⁶

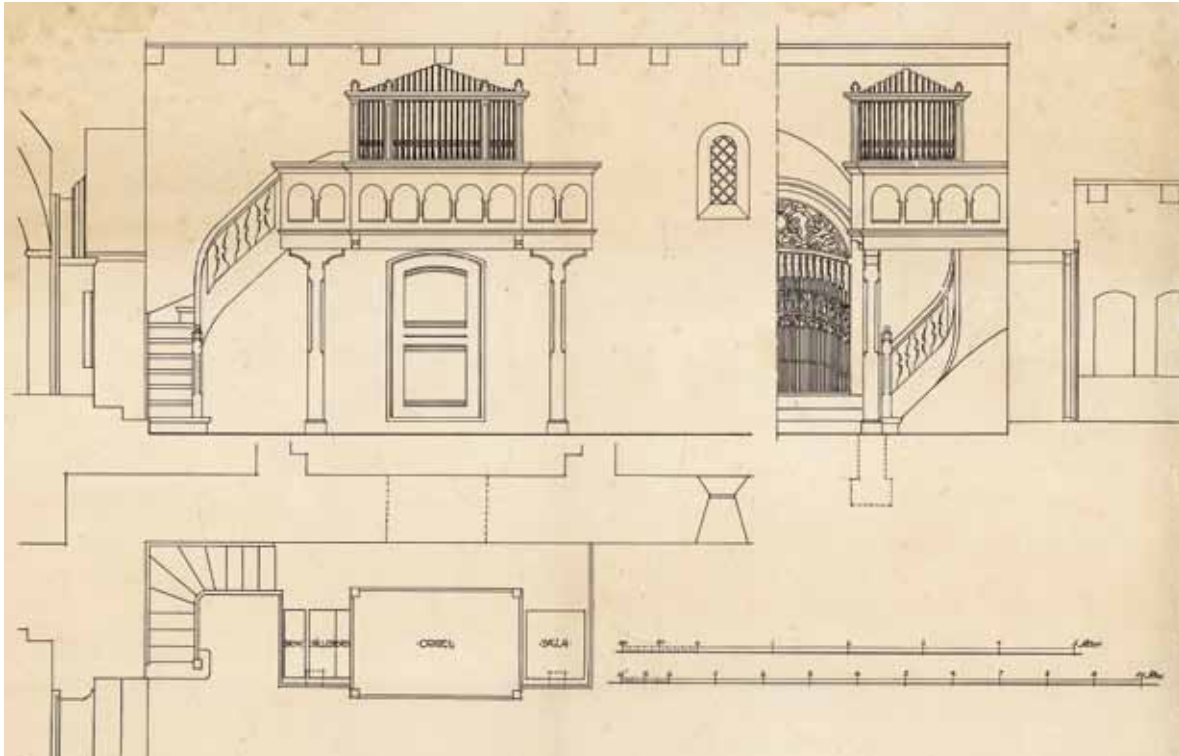

Fig. 38. Plan, snit og detaljer af $\dagger$ orgelpulpitur og -facade (s. 2433). 1: 100. Tegning af Hans Arentoft 1917. I kirkens arkiv. – Plan, elevation and details of the $\dagger$ organ gallery and facade. Drawing by Hans Arentoft, 1917.

Dørfløje. Døren i våbenhuset er en dobbeltfløjet fyldingsdør, døren mellem skib og våbenhus en enkeltfløjet fyldingsdør med fladbuet overkant svarende til åbningen. Sidstnævnte fløj blev ved kirkens istandsættelse 1984 flyttet, idet den før åbnede ind i skibet, nu ud i våbenhuset. 1672 blev anskaffet lås med tilbehør til dørene i våbenhus og skib, og 1677 endnu en lås til den 'røde kirke-dør'.¹⁸ $\dagger$ **Dørfløje.** 1878 ønskedes en ny indgangsdør til våbenhuset.¹⁶

$\dagger$ **Pulpitur** (fig. 38). Et pillebåret orgelpulpitur, opført efter tegning 1917 af Hans Arentoft og skænket af familien Overlund,¹⁵ var opsat i skibets vestende oven over norddøren. Adgangen til orglet skete via et svungent trappeløb; pulpiturbrystningen var smykket med rundbuede, pilleindrammede fyldinger. Nedtaget o. 1950 i forbindelse med nyinstalleringen af orglet i tårnrummet.⁵⁹

Fig. 37. Interiør mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2015. – Interior looking west.

Orgel (jf. fig. 37), 1977, med seks stemmer, ét manual og pedal, bygget af P. Bruhn & Søn, Årlev. Disposition: Manual: Gedakt 8', Principal 4' Rørfløjte 4', Oktav 2', Quint 1 $\frac{1}{3}$ '. Pedal: Subbas 16'. Koppel M-P.⁶⁰ Orgelhus i blank eg.

$\dagger$ **Orgel** (fig. 38-39), o. 1918,⁶¹ med fem stemmer, bygget af Th. Frobenius & Co., København. Omdisponeret 1950 af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Oprindelig disposition: Bordun 16', Principal 8', Gedakt 8', Salicional 8', Oktav 4'; svelle. Koppel M 4'-M, Tutti.⁶² Pneumatisk aktion, keglevindlade. Disposition efter omdisponeringen: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Quint 2 $\frac{2}{3}$ ', Oktav 2'. Orglet og det tilhørende pulpitur, placeret over norddøren, byggedes efter tegninger af Hans Arentoft.⁶³ Orgelhuset var udstyret med en hovedfacade mod syd og en sidefacade mod øst; spillebordet var anbragt i orgelhusets vestre gav. Samtidig med omdisponeringen blev orglet flyttet og udstyret med et nyt, enkelt udformet orgelhus med klingende facade, tegnet af Fin Dit-

levsen. Skænket af gårdejer Søren Jensen Overgaard, Overgaard, Navr.⁶⁴ Oprindelig placeret på pulpitur over indgangsdøren i kirkens nordside, siden 1950 på en forhøjning i tårnrummet.⁶⁵

Salmenummertavler (jf. fig. 22), tidligst omtalt 1905.¹⁶ Tavlerne omfatter tre højrektangulære tavler og én tværrektangulær ditto, alle i rammeværk i middelalderstil med korssmykket topprydelse. Hængetal af metal. Stafferet i to nuancer af gråt, hængetallene er hvide på grå bund.

Præsterækketavler. 1) (Fig. 41) Opsat af kirkens daværende ejer, Thomas Just Jermin if. *Præsteb. indb.* 1766.³⁸ Højrektangulær skrifttavle i profilramme. Grøn og grå staffering. Skriftfeltet har efter skriftsted (Es. 52,7) præstenavne, anført med gullig skriveskrift på sort bund. At dømme efter den ensartede karakter af listens første 13 navne kan tavlen være opmalet o. 1825. 2) (Jf. fig. 37), o. 1906,⁶⁶ af tilsvarende udformning, dog med navne i versaler. Begge tavler hænger på vestvæggen, flankerende åbningen til tårnrummet.

Fig. 39. †Orgel, bygget o. 1918 af Th. Frobenius & Co. Facade fra 1950 (s. 2433), tegnet af Fin Ditlevsen. Foto Annelise Olesen 1975 i Den Danske Orgelregistrant. - †Organ, built c. 1918 by Frobenius, with casing from 1950.

Fig. 40. Kirkeskib, »Haabet«, udført 1951/1952 af Ejnar Østergaard (s. 2434). Foto Arnold Mikkelsen. - Church ship, "Haabet", made in 1951/1952 by Ejnar Østergaard.

Lysekroner (jf. fig. 22, 37). Kirken har tre nyere lysekroner af messing, alle med otte arme samt to moderne hjulkroner. 1) – 2) Ensformede kroner med otte volutsvungne arme, glat hængeskugle, balusterskaft med kugleled og som topfigur en due. Ophængt i skibets østende og midte. 3) Ottetarmet krone, svarende til de fornævnte, men med flakt ørn som topfigur. Vestligst i skibet. 4) Cirkelkrone af messing med 2×9 lys, opsat 1996 efter udkast 1994 af Alan Havsteen-Mikkelsen.⁶⁷ 5) Et cirkelformet lysarmatur med otte lys, hvidmalet, er ophængt i våbenhuset. †*Lysekrone*. En lysekrone med tilhørende arme er registreret 1862, antagelig kronen med 2×8 voluttdannede arme, der på fig. 52 ses ophængt østligst i skibet.¹⁶

Kirkeskib (fig. 40), 1951/1952.⁶⁸ Firemastet bark, »Haabet«, bygget og skænket af den tidligere kirkebetjent ved kirken, Ejnar Østergaard (jf. også kirkeskib nr. 1, 1958, i Handbjerg, s. 1987). Skibet er rødt under og gråt med hvide detaljer over vandlinjen. Navnet er anført med sorte versaler på navneplader, fæstnet såvel til for- som agterstavnen. Ophængt i skibets nordøsthjørne.

†*Ligbærer*. 1654 registreredes en gammel ligbære af eg.¹⁸ 1892 fandtes to bærer i koret.¹⁶

Klokker. 1) (Fig. 42), 1340, støbt af mester Nicolaus (den gamle), tværmål 79 cm. Øverst på klokkehalsen forløber et indskriftbånd med reliefmajuskler, indrammet af dobbelte profillister: »Nicolaus me fecit in nomine domini an(n)o do(mini)

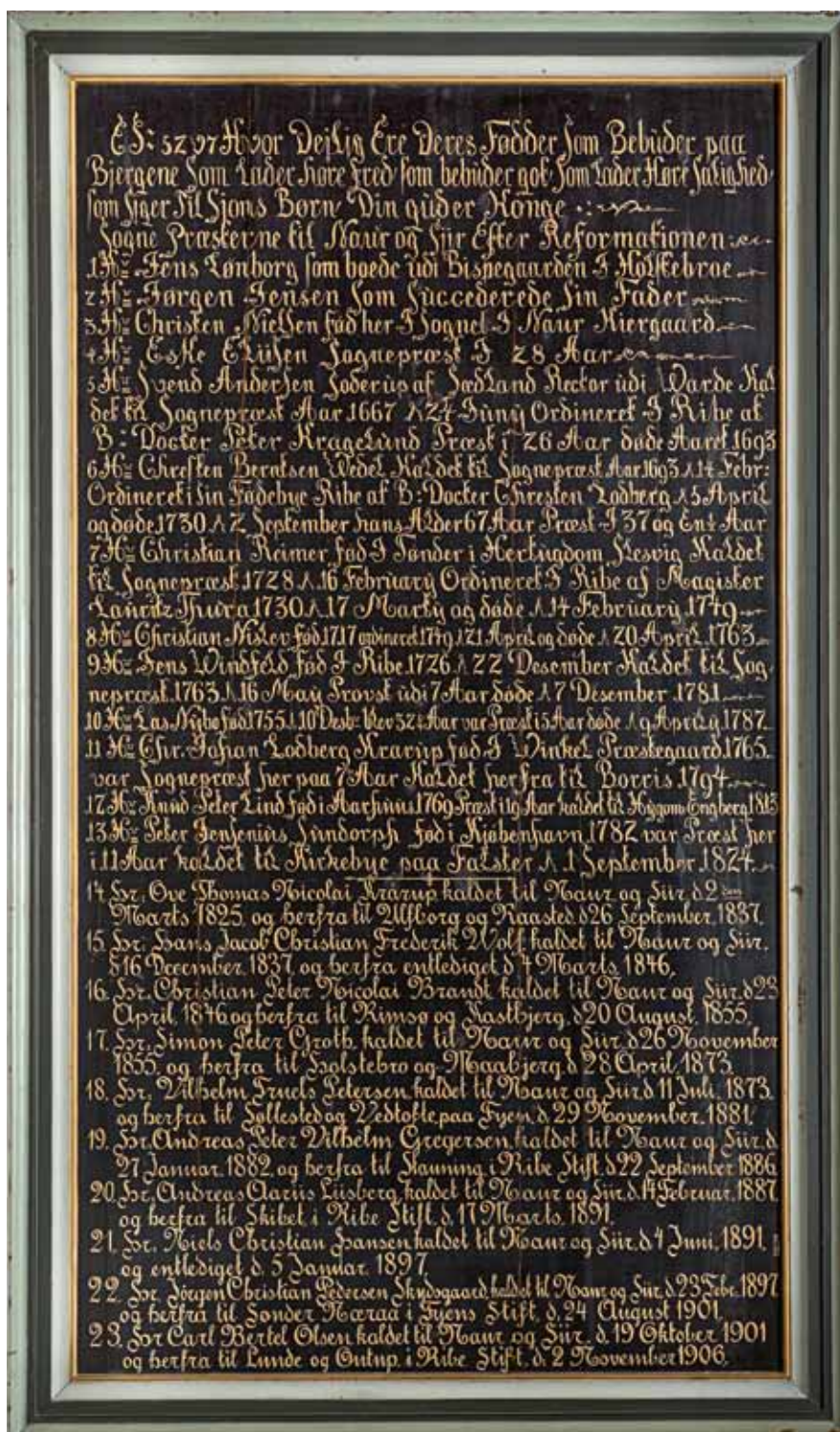

Fig. 41. Præstetavle nr. 1, antagelig opsat 1766, om end med senere tilføjelser (s. 2434). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – Incumbent list no. 1, probably set up in 1766, but with later additions.

Fig. 42. Klokke nr. 1, støbt 1340 af mester Nicolaus (s. 2434). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – Bell no. 1, cast in 1340 by Master Nicolaus.

M C/CCXXXX (Nicolaus udførte mig i Herrens navn i det Herrens år 1340)«. ⁶⁹ Indskriften indledes med et kors; som skilletegn tre over hinanden placerede punkter. Under indskriften ses støbermærket, et omvendt anker. Klokkestøberen (Uldall, *Kirkeklokker* 68-71) har signeret samt i enkelte eksempler også dateret i alt 17 klokker i Midt- og Nordjylland inden for tidsrummet 1340-o. 1410 (1420). Heraf findes fire i Ringkøbing Amt – foruden den ovennævnte også klokkerne i Vemb (1340) samt i Estvad og Haderup (Ginding Hrd.).

Klokken er tidligst omtalt 1654 som ophængt i tårnet. ¹⁸ 1661 fornyedes det gamle ophæng, der var 'forrustet sønder'. Arbejdet gentoges allerede 1678, da Jørgen Murermester fra Holstebro nedtog og atter ophængte klokken, 'hvis aksel

og jern var forrådnet.' ¹⁸ 1766 karakteriseret som 'god' selvom indskriften var ulæselig og de fleste bogstaver 'formultrede', dvs. udviskede. ³⁸ Klokken tilstand var dog god, som fastslået 1791, idet der dog ikke betaltes for at 'ringe for lig'. ²⁰ 'Svingeltræet' (dvs. akslen eller klokkebommen) anbefaledes repareret eller udskiftet 1810. ⁵³ Klokken er senest udbedret 1972 (ny hank) og 1978 (svejsning af indvendig revne) ved Thubalka, Vejle. I slyngebom i tårnets nordre glamhul.

2) 1985, tværmål 90 cm. Fremstillet af støberiet Pierre Paccard, Annecy som angivet øverst med reliefversaler. Endvidere står på legemet: »Jeg ringer for dag og år(,) skønt liv forgår(,) jeg ringer for Herrens ord(,) Guds rige på jord(,) Skænket af Naur sogn 1985«. Ophængt i klokkestol med slyngebom fra 1985.

GRAVMINDER

(†)Gravkapel for Thomas Just Jermiin og hustruer, indrettet 1777 i tårnrummet, men sløjfet 1939. En dobbeltfløjet gitterlåge (fig. 43) af smedejern med kronet våbenplade, flankeret af årstallet: »1777« og indfattet af rankeslyng, udfylder det øvre rundbuede felt, mens selve gitterfløjene har opstående partisaner mellem fliget bladværk. Sortstofferet, dog med en forgyldning af det kronede våbenfelt og Jermiins heraldiske mærke med tre seksoddede stjerner i rødgyldent og grønt på sort bund.

I gravkapellet omtales 1917 tre trækister (jf. fig. 10), hvori 'vistnok' hvilede de jordiske levninger af 'opretteren af stamhuset Ausumgaard med 2 Hustruer',⁷⁰ dvs. Thomas Just Jermiin (1717-78) med hustruerne af første og andet ægteskab, Magdalene Teilmann (1717-42) og Karen Poulson (1715-77).

Efter nedlæggelsen af kapellet er gitterlågen ophængt på tårnrummets nordvæg, mens kisterne 1939 nedsattes på kirkegården.¹⁵

†*Epitafium*. 'Sl. Mag. og profes(or) M. Eliæ Naurs epitafium' er omtalt 1735 i biskop Mathias Anchersens visitatsbog.⁷¹ Dette hentyder antagelig til et mindesmærke over den lærde, i Navr barnefødt rektor ved Odense Gymnasium, forfatteren Elias Eskildsen Naur (1650-1728), der var søn af kirkens sognepræst, Eskild Eliassen (Nebsager). Naur hvilede dog selv i Odense Domkirke, hvor hans murede begravelse fandtes tillige med et epitafium, opsat o. 1697 over hans anden hustru, Barbara Landorph (DK Odense 774, 885).

Gravsten (fig. 44), o. 1790, over Anna Margrethe Reimer, ★ i Naur Præstegård 1699, gift i 18 år⁷² med sognepræst i Naur og Siir, Christian Reimer, † i Overlund 20. dec. 1790 »Træt og Mæt Af Dage i 91 Aar (!) og 2 Maaneder«. Afdøde havde som anført betænkt sognets fattige med renter af 100 rdlr., der stod i den ovennævnte ejendom, Overlund.

Af sandsten; 183×78 cm. Revne ved nedre højre hjørne. Indskriftstenen, der er ualmindelig høj i forhold til bredden, har evangelistmedaljoner i hjørnerne (Mattæus og Markus foroven tv.

og th. over Lukas og Johannes fornedet tv. og th.). Over og under skriftfeltet med indskrift i kursiveret antikva ses den korsfæstede Kristus og et kranium på korslagte knogler. Efter personalia er opbyggeligt rimet dobbeltvers i 2×4 strofer:

»Fra verden Drog Mit Sind
Min Krop har Jorden giemt
Min Siæl tog Himlen Ind
Min Synd har Gud Forglemt.

I Himlen For Guds klarre Throne
Og Hos Det slagtede Guds Lam
Jeg med en Hellig Herlig Tone
Lovsiunger Baade Gud Og Ham«.

Fig. 43. Gitterlåge til (†)gravkapel for Thomas Just Jermiin og hans to hustruer (s. 2437). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – Lattice gate for (†)sepulchral chapel for Thomas Just Jermiin and his two wives.

Fig. 46. Støbejernskors nr. 1-3, o. 1865-67, for tre medlemmer af familien Østergaard. Fra venstre mod højre ses nr. 1, over Maren Kirstine Østergaard (s. 2439), nr. 3 over Andreas Nielsen Østergaard (s. 2439) og nr. 2 over Christen Marinus Lauritsen Østergaard (s. 2439). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Wrought iron crosses nos 1-3, c. 1865-67.*

gænger, Christian Reimer (†14. febr. 1749), der if. enkens bevarede gravsten også lå begravet i kirken, vel i koret.

Kirkegårdsmonumenter. Mindesten (fig. 45), o. 1901, for syv børn af smedemester Ludvig Larsen og hustru, Mariane; heraf afgik de seks børn ved døden inden for 14 dage som følge af en hid-sig difteritisepidemi.⁷⁴ Stenen omtaler følgende: Kristiane, †24. april 1899; Agnes, †26. febr. 1901; Magnus, †5. marts 1901; Gustav, †11. marts 1901; Ingeman, †11 marts 1901; Aage, †11. marts 1901; Niels, †12. marts 1901.

Tavlen, der er af hvidt marmor, er opsat foran skråt fodstykke af cement, måler 57,5×38 cm; indskrift i antikva, opmalet med sort. I lapidarium i kirkegårdens sydvesthjørne.

Støbejernskors. I kirkegårdens nordøsthjørne står tre støbejernskors (jf. fig. 46), hvis lodrette stamme

delvist er dækket af jord. 1) O. 1865, over Maren Kirstine Christen Østergaard, f. Andersen (†20. dec. 1865).⁷⁵ 82,3 cm, indskrift med reliefantikva. Korset har en rombefeformet, gennembrudt midte og korsformede afslutninger på de tre korsarme.⁷⁶ 2) Antagelig o. 1865, over Andre(a)s Nielsen, Østergaard (†31. juli 1849),⁷⁷ 52,5 cm højt, af form som nr. 1 og antagelig udført samtidig hermed. 3) O. 1867, over Chr(isten). Mr (Marinus). Ls. (Lauritsen) Østergaard, † (21. marts) 1867.⁷⁸ 75 cm højt, indskrift med reliefantikva. Udformet som et lille puttikors, med udsmykning på de vandrette korsarme af to putti, der flankerer et mindre kors; herpå med reliefversaler: »H Hviler«.⁷⁹

†*Støbejernskors*, o. 1882, over ukendt. Et kors af typen 'rundbuet kløverbladskors med afrundet kant' er registreret i Faye, *Støbejernskors*,⁸⁰ jf. eksempler, bl.a. i Ølby og Fovsing (s. 2309, 2347).

Fig. 47. Skibets kvaderbeklædning over våbenhusets loft (s. 2404). Foto Anders C. Christensen 2016. – *Ashlar cladding of nave above porch ceiling.*

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ringkøbing Amt i almindelighed henvises til s. 54 f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 56 f. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1925 ff. (*Synsprot.*); *Liber Daticus* for Naur og Siir Pastorat nr. 6-7, 1856-1960 (*Liber Daticus*); *Forhandlingsprot.* 1977-90.

Holstebro Museum. Naur Menighedsrådsark. Diverse sager (J 292,1-12).

LAVib. Landsbykirkernes regnskaber. Naur Kirkes regnskaber 1654-82 (C-KRB-294); *Pastoratsark.* Navr-Sir pastorat. Synsprotokol 1862-1925 (*Synsprot.*); *Godsark.* Ausumgård Godsarkiv. Dokumenter tiender vedkommende 1758-1913 (G 418-32).

NM. Håndskrifter. F. Uldall, *Om de danske Landsbykirker*, II, 1879/1896, 158 (*Uldall 1879/1896*). *Indberetninger.* J. B. Løffler 1879 (bygning, inventar og gravminder, *Løffler 1879*); A. Liisberg 1890 (kirkegårdsmonumenter); Eigil Rothe 1901 (kalkmalerier, *Rothe 1901*); Niels Termansen 1917 (altartavle, prædikestol og korbuekrucifiks, *Termansen 1917*); Birgit Als Hansen 1984 (korets fundamenter, *Als Hansen 1984*); Mogens Larsen 1985 (altartavle, prædikestol, korbuekrucifiks, *Mogens Larsen 1985*); E. B. Rosing Holm 1986 (altartavle, *Rosing Holm 1986*).

Tegninger. *Kirkens arkiv.* Hans Arentoft 1917 (plan, snit og orgel). *LAVib.* Conrad Weber 1885 (døbefont). *NM.* F. Uldall (prædikestol); usigneret 1941 (døbefont); A. Havsteen-Mikkelsen 1984 (plan, snit, opstalt, tagværk, kopier); Abrahamsen & Nielsen 1985 (klokkestol, kopier); E. B. Rosing Holm 1986 (indskrift på altartavle).

Litteratur. Esben Graugaard og Rigmor Lillelund, *Naur Sogn 1600-1900* (Holstebro Museums skriftrække, 1), Holstebro 1992, (*Graugaard og Lillelund 1992*); Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktionen i Naur Kirke, Ringkøbing amt*, NNU rapport nr. 07 2016, Nationalmuseet 2016 (*Hylleberg Eriksen 2016*).

Historisk indledning ved Mogens Kragssig Jensen og Birgitte Bøggild Johannsen, bygningsbeskrivelse og *fl*kalkmalerier ved Anders C. Christensen, inventar og gravminder ved Birgitte Bøggild Johannsen, heraf dog orgler ved Ole Beuchert Olesen. Engelske oversættelser ved James Manley. Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet 2016.

¹ Sognavnets etymologi er usikker, idet det enten kan tolkes som en sammensætning af to substantiver, 'nakke' og 'øre', sidstnævnte betegnelse for en 'gruset

Fig. 48. Detalje af skibets kvaderbeklædning over våbenhusets loft (s. 2404). Foto Anders C. Christensen 2016. – *Detail of ashlar cladding of nave above porch ceiling.*

strandbred', eller som en afledning af en urnordisk betegnelse for et bakkefremspring, jf. *DaStedn* 200.

² *Oldemoder* 113.

³ *DiplDan* 3, II, nr. 372 (25. juli 1347); *DiplDan* 3, V, nr. 384 (11. nov. 1360). Finansieringen skete bl.a. ved salg af en gård i Krunderup.

⁴ *Repert* 2, nr. 2213 (uvis dag 1466); nr. 5366–67 (uvis dag 1483).

⁵ *DaMag* IV, 2, 1873, 45.

⁶ *KancBrevb.* 30. sept. 1567.

⁷ *Kronens Skøder* III, 69.

⁸ Originalt skøde i LAVib. *Godsark*. Ausumgård Godsarkiv. Dokumenter tiender vedkommende 1758–1913 (G 418–32).

⁹ *Synsprot.* LAVib. *Godsark*. Ausumgård Godsarkiv. Dokumenter tiender vedkommende 1758–1913 (G 418–32).

¹⁰ *Kronens Skøder* I, 459; *Danske Kirkelove* III, 219.

¹¹ *KancBrevb.* 3. aug. 1578.

¹² *KancBrevb.* 21. okt. 1633; jf. også *KancBrevb.* 9. jan. 1634. Den daværende fæster af jorden havde imidlertid uden tilladelse bortfæstet dette til en anden og således 'forsætslig (...) villet tilintetgøre kongens benådning'.

¹³ Jf. *Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling*, fundprotokol, 4781.

¹⁴ Jf. også *Graugaard og Lillelund* 1992 14.

¹⁵ *Liber Daticus*.

¹⁶ *Synsprot.*

¹⁷ *Holstebro Museum. Naur Menighedsrådsark.* Diverse sager.

¹⁸ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1654–82 (C-KRB-294).

¹⁹ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1856–72 (C 40–C7).

²⁰ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirkesyn 1788–92 (C 4–190).

²¹ *Als Hansen* 1984.

²² I kirkegårdsdiget er tidligere identificeret en rå marksten med kløvehuller, jf. *Graugaard og Lillelund* 1992 241.

²³ *Uldall* 1879/1896.

²⁴ Vinduet ønskedes genåbnet 1995, men dette kunne af myndighederne ikke anbefales godkendt.

²⁵ Forhøjelsen iagttages bedst mellem skibets og våbenhusets loft (jf. fig. 47).

²⁶ Åbningens vanger er af røde teglsten i normalformat.

²⁷ LAVib. *Ribe bispeark.* Rgsk. 1699–1720 (C 4–194).

²⁸ LAVib. *Ribe bispeark.* Biskop Anchersens visitatsbog 1732–38 (C 4–844a).

²⁹ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirkesyn 1696–1775 (C 4–189).

³⁰ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1793–97 (C 4–704); LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1793–97 (C 4–705).

³¹ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1803–

Fig. 49. Tårnets nordre gavltrekant set fra loftet (s. 2409). Foto Anders C. Christensen 2015. – *Northern pediment of tower seen from the ceiling.*

04 (C 4-706); LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1807-10 (C 4-708); LAVib. *Ribe bispeark.* Visitatsprot. 1809-30 (C 4-846).

³² LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1811-15 (C 4-709).

³³ LAVib. *Provsteark.* Synsprot. 1812-35 (C 39H-1).

³⁴ *Synsprot.* I *Liber Daticus* er istandsættelsesåret dog anført som værende 1889.

³⁵ Desuden potteskår, grønligt vinduesglas og vægpuds med bemaling (jf. s. 2417) (inv.nr. D3-20/1991).

³⁶ Ved istandsættelsen blev murkernen forstærket med sten indsamlet på Gade Mark i Navr. *Holstebro Museum.* *Naur Menighedsrådsark.* Diverse sager.

³⁷ Alle daterede prøver er udtaget i tømmer, der har bevaret splintved, eller som baseret på iagttagelser under prøveudtagningen kun mangler splintved. Dateringen af skibets tagværk bygger på otte prøver, hvoraf syv er dateret. Yngste årring er dannet 1374 (prøvenr. 71130049) med syv splintår. Dateringen af våbenhusets tagværk er baseret på fire prøver, alle dateret. Yngste årring er dannet 1449 (prøvenr. 71132029), og på denne prøve er konstateret kerne/splintvedgrænse. Seks udtagne prøver fra korets tagværk kunne pga. for få årringe ikke dateres. *Hylleberg Eriksen 2016.*

³⁸ LAVib. *Ribe bispeark.* Præsteindb. til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4-773).

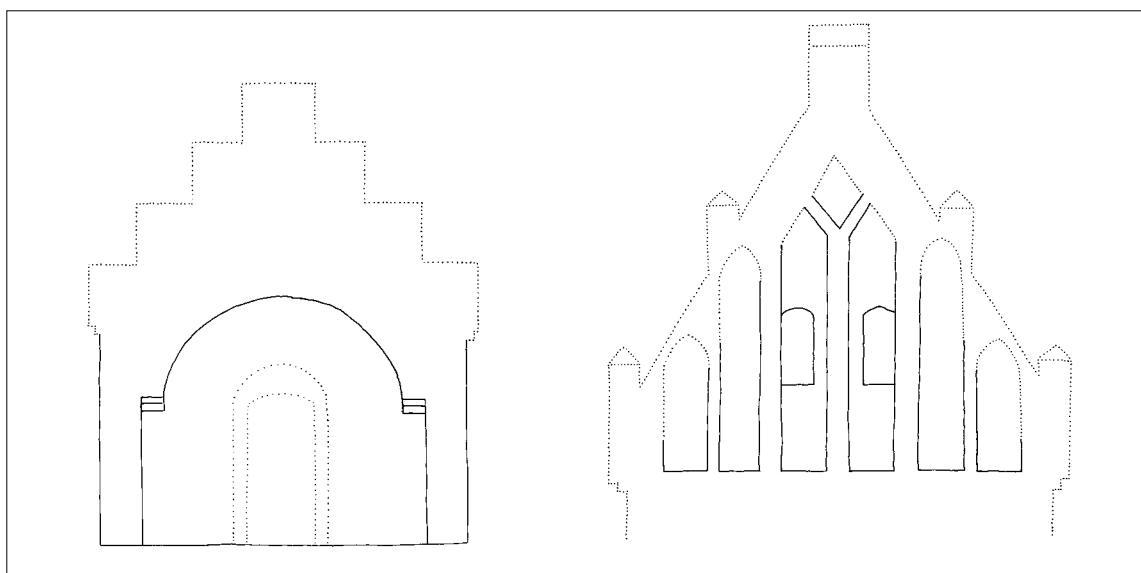

Fig. 50-51. Rekonstruktioner. 1:100. 50. Våbenhusets gavl (s. 2407). Målt og tegnet af Anders C. Christensen 2016. 51. Tårnets nordre gavltrekant (s. 2409). Målt af Thomas Bertelsen 2005, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2016. – *Reconstructions.* 50. *Gable of the porch.* 51. *Northern pediment of tower.*

Fig. 52. Indre mod øst. Ældre foto, før 1917, i kirkens eje. – *Interior looking east.*

³⁹ Holstebro Museum. *Naur Menighedsrådsark*. Diverse sager. Jf. også artikel i Jyllandsposten 14. sept. 1961, samt Holstebro Dagblad 22. juli 1961.

⁴⁰ Rothe 1901.

⁴¹ Inv.nr. D3-20/1991.

⁴² *DaAtlas* V, 758; *HofmFund* 612.

⁴³ Mikael Wivel, *Sven Havsteen-Mikkelsen. Det kristne spor*, Lemvig 2004, 46 f., 77-80, med omtale af altertavlerne i Hårby (Svendborg Amt, 1977), Todbjerg (Randers Amt, 1979), Skt. Markus Kirke, Aarhus (1996), Hestur, Færøerne (1996), Vereide Kirke i Norge (1997) samt prædikestolen i Emmauskirken i Kerteminde (1998, *DK Odense Amt* 81).

⁴⁴ Om maleriet, der udgjorde Blochs første altermaleri, jf. Gerd Rathje, »Kristus, kitsch og autenticitet. Carl Blochs altertavler og blikket«, *Carl Bloch 1834-1890*, Sidsel Maria Søndergaard, Gerd Rathje og Jens Toft (red.), Lemvig 2012, 180.

⁴⁵ *Kirkens ark*. Forhandlingsprot. 1977-90.

⁴⁶ Indb. ved Niels Henrik Arendt, 30. jan. 1985 i Holstebro Museum. *Naur Menighedsrådsark*. Korrespondance vedr. ny udsmykning/restaurering af altertavlen 1985-1986 (J 292-9).

⁴⁷ Brev af 2. april 1985 i NM. *Korr.ark*.

⁴⁸ Bægeret antages at være fra 1600-tallet, jf. Sven Fritz og Torben Skov, »Katalog«, i *Joachim Weller*, Holstebro 1976, 166.

⁴⁹ Jf. også Sven Fritz, »Stemplerne« i *Joachim Weller* 1976 (note 48), 100. Disken er heller ikke anført blandt Wellers arbejder i det tilhørende katalog.

⁵⁰ LAVib. *Provsteark*. Ringkøbing amts østre provsti. Synsprot. for kirker og præstegårde 1824-55 (C 40C-6).

⁵¹ LAVib. *Godsark*. Ausumgårds Godsark. Dokumenter tiender vedkommende 1758-1913 (G-0418, 32).

Fig. 53. Indskrift på korets sjette spær fra øst, nordsiden (s. 2414). Foto Anders C. Christensen 2015. – *Inscription on sixth rafter of chancel from the east, north side.*

⁵² RA. *DaKanc*. Indb. fra gejstligheden om kirkernes tilstand, 1792 (F 47).

⁵³ Jf. LAVib, *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1807-10 (C 4-708).

⁵⁴ Det er påfaldende, at Mackeprang, *Døbefonte* 68 og 165, opfatter foden som oprindelig og yderligere nævner to indvielseskors herpå. De sidstnævnte ses heller ikke.

⁵⁵ Jf. også *Uldall 1879/1896* (»af Muurværk«).

⁵⁶ Jf. *Graugaard og Lillelund 1992* 241.

⁵⁷ Holstebro Museum. *Navr Menighedsrådsark*. Korrespondance vedr. ny udsmykning/restaurering af altertavlen 1985-86 (J 292-9). Her findes også alternative, ikke-figurative udkast, der særligt betonedede »Lyset i bibelen« som gennemgående motiv. Om prædikestolen, jf. også Wivel 2004 (note 43), 78.

⁵⁸ If. *Tiip*, 5. udg., 22, 287 fornyedes stolene, dog urigtigt, 1908.

⁵⁹ NM. *KorrArk*.

⁶⁰ Meddelt 1978 af P. Bruhn & Søn.

⁶¹ Orglet har opusnummer 53 i orgelbyggeriets værkefortegnelse, hvilket tyder på et bygningsår o. 1918. Da arkitektens projekttegning er dateret november 1917, er 1918 det tidligst mulige bygningsår.

⁶² Th. Frobenius & Co., *Kirkeorgler*, Kgs. Lyngby u.å. (o. 1937).

⁶³ Projektttegning 1917 i Kirkens arkiv, jf. fig. 10 og 38.

⁶⁴ En sølvkrans med giverens navn var tidligere op-hængt ved orglet.

⁶⁵ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

⁶⁶ *Synsprot*. Jf. også *Liber Daticus*.

⁶⁷ Holstebro Museum. *Menighedsrådsark*. *Naur*. Korrespondance vedr. ny udsmykning/restaurering af altertavlen 1985-86 (J 292-9).

⁶⁸ Gunnar Rønn og Jens Krogh, *Kirkeskibe i Ringkjøbing Amt*, Ringkøbing 1992, 56.

⁶⁹ En tegning af indskriften findes i *Holstebro Museum*. *Navr Menighedsrådsark*. Tegning vedr. inskription (...) (J 292-7). Teksten knækker midt i det afsluttende årstal, idet de sidste seks tegn er anført i en anden linje.

⁷⁰ Indb. i NM 1890 ved sognepræst A. Liisberg.

⁷¹ LAVib. *Ribe bispeark*. Biskop Anchersens visitatsbog 1732-38 (C 4-844a). Præsten, Christian Reimer, fik også personligt et ringe skudsmål af biskoppen (»alt for distrahet« og »i Disordre«), formentlig fordi han var i psykisk uligevægt efter året forinden at have mistet alt ved præstegårdens brand, jf. *Graugaard og Lillelund 1992* 253.

⁷² Anna Margrethe Reimer, f. Christiansdatter Wellejus (Wedel), var datter af kirkens tidligere sognepræst, Christian Berntsen Wellejus (Wedel) og barnebarn af dennes forgænger, Svend Andersen Soderup. Om afdøde, jf. *Graugaard og Lillelund 1992* 253-56.

⁷³ Indb. i NM 1890 ved sognepræst A. Liisberg.

⁷⁴ Evald Sønderby, »Seværdige gravstene i Hardsyssel«, *HaArb* 42, 2008, 61f.

⁷⁵ For dødsåret, jf. Navr Kirkes Kontraministerialbog 1852-84, 175. Jf. www.sa.dk. Kirkebøger, Ringkøbing Amt, Navr Sogn.

⁷⁶ Jf. type, leveret af Holstebro Jernstøberi, jf. Faye, *Støbejernskors* 157, fig. 241. Korset er dog ikke medtaget i værket oversigt.

⁷⁷ For dødsåret, se Navr Kirkes Kontraministerialbog 1833-52, 71, jf. note 75.

⁷⁸ For fulde navn og dødsdato, se Navr Kirkes Kontraministerialbog 1852-84, 163, jf. note 75.

⁷⁹ Faye, *Støbejernskors* 95 (nr. 173). Typen leveredes af Holstebro Jernstøberi, jf. Faye, *Støbejernskors* 157, fig. 241.

⁸⁰ Faye, *Støbejernskors* 119 (nr. 261).

Fig. 54. Detalje af bagside af altertavles nordside, antagelig fra 1600-tallets begyndelse; tv. ses det oprindelige storstykke med foransat maleri fra 1986 og th. er sidestykke med huller, muligvis fra *†sidevinge* (s. 2420). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Detail of the back of the altarpiece, seen from the north.*

NAVR CHURCH

The church is situated approximately in the middle of the parish, about a kilometre north of the village on an east-facing slope from which the flat heath around the river Storå can be viewed. The churchyard has presumably preserved the original boundaries, which are walled in by stone dikes, while the entrances are from recent times.

The building consists of a Romanesque chancel and nave, to which a porch was added around 1460–70 outside the north door of the nave. The tower in the west and the chancel vault were also built in the Late Middle Ages. The Romanesque elements are in finely dressed granite ashlar, laid in straight, through-running courses issuing from a chamfered base (fig. 8). The back walls are in undressed fieldstone which has been plastered and limewashed. The placing of the building on a slope as well as a relatively light foundation have meant that repeated resetting of the masonry has been necessary, especially on the south and east sides. The original south door of the nave is preserved as an exterior niche, and is built up of corner-carved ashlar crowned by a monolithic

lintel (fig. 9). The simple design corresponds to that of several Romanesque church doors in the region. Of original, round-arched windows three are preserved on the north side of the church, although the opening of the chancel window is bricked up. In the interior of the church the nave is covered by a flat ceiling, the chancel by a Late Medieval vault. The ashlar-built chancel arch was renewed in 1984, when it was pointed and limewashed.

The porch outside the north door of the nave has been dated by dendrochronological studies to c. 1460–70. It is built in red brick in monk bond, and as a result of facade recesses and wall niches resembles a number of typical porches of the region (figs. 11–12).

The tower, which is mainly built in the same material, can also be related by way of the characteristic gable recesses to local Late Medieval church construction, since the recesses are modelled on the now-demolished Holstebro †Church (p. 204). The lower floor of the relatively well preserved tower is covered by a cross-vault

Fig. 55. Romansk vievandskar (s. 2429). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Romanesque holy water font.*

and the tower interior opens towards the nave through a pointed-arched arcade (fig. 16).

The chancel and nave, like the porch, still have the older oak roofing preserved. Dendrochronological analyses show that the roofing of the nave is from c. 1380–90, while that of the chancel could not be dated.

†*Wall paintings.* In 1901 remains of wall-painted decorations of the chancel vault, the walls of the nave and the tower vault were registered, none of which was suitable for preservation. The oldest decorative paintings were from c. 1500 and covered the vaults in the chancel and tower interior, and were of the same type as several other contemporary wall paintings of the region, for example rope ornaments and lozenge or chevron patterns. On the chancel wall around 1700(?) a list of incumbents was registered, and was later transferred to a plaque in the middle of the church.

Furnishings. From the Middle Ages the church has only preserved the Romanesque font, the base of which has however been renewed, and a chancel arch crucifix which probably comes from the last part of the 1300s (figs. 32, 34).

From the post-Reformation period, that is from the beginning of the 1600s, come the altarpiece and the pulpit, which are both very simple (figs. 23, 35). Of these, the pulpit was probably partly renewed around 1710 (cf. below). The altar candlesticks were donated in 1634 by the incumbent Christen Nielsen Kjær (fig. 30). The chalice, made by the Holstebro master Joachim Weller, and the list of incumbents (figs. 28, 41) may come from the radical refurbishment of the mid-1700s under Thomas Just Jermiin. Smaller new acquisitions from the 1800s comprise the

wafer box and the Communion set for the sick (c. 1862), the altar rail (c. 1880), the altar jug (c. 1892) and the seven-branched candelabrum (1894) (cf. fig. 29).

Apart from the pews from the beginning of the twentieth century the interior of the church is mainly typified by major renovations from the end of the century: besides the organ (1977) this is especially true of the painter Sven Havsteen-Mikkelsen's decoration of the altarpiece and the pulpit from 1986 (cf. figs. 23, 35), the last of these corresponding to the artist's picture cycle on the pulpit in Sir. To these we can add the new acquisition of a baptismal dish and jug, both donated in 1996.

Sepulchral monuments. In the tower interior a (†)sepulchral chapel was furnished for the church owner Thomas Just Jermiin (1717–78) and his wives in 1777. This was removed, however, in 1936. A two-winged lattice gate (fig. 43) of wrought iron with a crowned armorial plate was set into the entrance door, now on the north wall of the tower interior. In 1890 there were still three wooden coffins in the chapel with the earthly remains of the above and his wives of the first and second marriage, Magdalene Teilmann (1717–42) and Karen Poulson (1715–77).

In the porch is the *tombstone* (fig. 44), c. 1790, of Anna Margrethe Reimer (1699–1790), married to the pastor of Navr and Sir, Christian Reimer.

Churchyard monuments. *Memorial* (fig. 45), c. 1901, to seven children of the master smith Ludvig Larsen and his wife, Mariane; six of these children died within 14 days as a result of a raging diphtheria epidemic. In the churchyard one can also see three *cast iron crosses* from c. 1865–67 (fig. 46).